

ΟΔΗΓΟΣ

Οδηγός εφαρμογής της συμπερίληψης
στις Βιβλιοθήκες

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

2022

ΜΟΝΑΔΑ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

ΟΔΗΓΟΣ

**Οδηγός εφαρμογής της συμπερίληψης
στις Βιβλιοθήκες**

Επιμέλεια :
Βασίλης Πολυχρονόπουλος

**ΙΩΑΝΝΙΝΑ
2022**

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	4
Η πολιτική της Ευρώπης για τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη	5
Ισότητα στην εκπαίδευση.....	6
Συμπεριληπτική εκπαίδευση	7
Η συμπερίληψη στις Βιβλιοθήκες.....	12
Συμπερίληψη και πολυπολιτισμικότητα.....	15
Η συμπερίληψη των ατόμων με ειδικές ανάγκες	17
Η συμπερίληψη περιθωριοποιημένων ατόμων.....	26
Εφαρμογή της συμπερίληψης στο Προσωπικό των Βιβλιοθηκών	34
Συμπεράσματα.....	40
Βιβλιογραφία.....	43
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	43
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	44

Πρόλογος

Τον 21^ο αιώνα ο ρόλος των Βιβλιοθηκών αλλάζει με ταχύτατους ρυθμούς.¹ Οι απαιτήσεις των χρηστών διαρκώς αυξάνονται. Η αύξηση των προσδοκιών επηρεάζει τον ρόλο των Βιβλιοθηκών, οι οποίες, ως κέντρα δια βίου μάθησης και κοινωνικοποίησης, καλούνται να προσαρμόσουν τις υπηρεσίες τους στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις. Συγκεκριμένα, οι Βιβλιοθήκες καλούνται να ανταποκρίνονται στα αυξανόμενα αιτήματα των χρηστών για μεγαλύτερη πρόσβαση σε πηγές πληροφόρησης, για πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες, για ευκαιρίες σε δια βίου μάθησης έργα και για ενέργειες που συμβάλουν στη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Συνακόλουθα, οι υπηρεσίες τους πρέπει να απευθύνονται και είναι προσβάσιμες σε όλα τα άτομα, ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου, φυλής, σεξουαλικού προσανατολισμού, αναπηρίας ή οποιασδήποτε άλλης ιδιαιτερότητας.

Η κοινωνική ένταξη σταδιακά τοποθετείται στο επίκεντρο των στόχων των Βιβλιοθηκών, οι οποίες μετατρέπονται σε οργανισμούς κοινωνικής ένταξης.² Οι «Βιβλιοθήκες χωρίς αποκλεισμούς» ή «συμπεριληπτικές Βιβλιοθήκες» οφείλουν πλέον να εστιάζουν τόσο στις ανάγκες των χρηστών τους όσο και στις ανάγκες της ευρύτερης κοινωνίας την οποία υπηρετούν. Ως κέντρα γνώσης και έχοντας στη διάθεσή τους ένα ευρύ φάσμα πηγών πληροφόρησης και υπηρεσιών μπορούν να εξυπηρετούν άτομα όλων των ηλικιών και κοινωνικών ομάδων. Έτσι, μπορούν να λειτουργήσουν ως φορείς κοινωνικής δικαιοσύνης, να μειώσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό με το να είναι ανοικτές και προσβάσιμες σε όλους.³

Στόχος του παρόντος οδηγού είναι η εφαρμογή συμπεριληπτικών πρακτικών στη Βιβλιοθήκη, προκειμένου να αποτελέσει ένα περιβάλλον χωρίς αποκλεισμούς. Εστιάζοντας σε διαφορετικές κατηγορίες περιθωριοποιημένων ατόμων αναζητούνται και καταγράφονται πρακτικές που αποβλέπουν στη συμπερίληψή τους μέσα από τη δημιουργία μιας κοινωνικά υπεύθυνης Βιβλιοθήκης που προσπαθεί όχι μόνο να ικανοποιήσει τις πληροφοριακές, μορφωτικές, εκπαιδευτικές ανάγκες των χρηστών αλλά και την κοινωνική τους ένταξη.

¹ B. Casselden, A. J. Pickard and J. McLeod, “The Challenges Facing Public Libraries in the Big Society: The Role of Volunteers, and the Issues That Surround Their Use in England”, *Journal of Librarianship and Information Science* 47, no. 3 (2015): 187–203.

² P. Lloyd, “The Public Library as a Protective Factor: An Introduction to Library Social Work”, *Public Library Quarterly* 38, no. 1 (2019): 1–14.

³ J. Kaeding, *Opening Access to Public Libraries for Children with Special Needs & their Families* (2015), <https://bit.ly/3UdnKRi> (πρόσβαση 30.10.2022)

Η πολιτική της Ευρώπης για τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη

Σύμφωνα με το άρθρο 1δ του κανονισμού υπηρεσιακής κατάστασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) απαγορεύονται οι κάθε είδους διακρίσεις, όπως με βάση «το φύλο, τη φυλή, το χρώμα, την εθνοτική καταγωγή ή κοινωνική προέλευση, τα γενετικά χαρακτηριστικά, τη γλώσσα, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις, τα πολιτικά φρονήματα ή κάθε άλλη γνώμη, την ιδιότητα μέλους εθνικής μειονότητας, την περιουσία, τη γέννηση, την αναπηρία, την ηλικία ή τον γενετήσιο προσανατολισμό».⁴ Οι διακρίσεις «περιλαμβάνουν πράξεις που βλάπτουν τους άλλους, επειδή ανήκουν σε μία συγκεκριμένη ομάδα».⁵ Παραπέμπουν σε «οποιαδήποτε συμπεριφορά αρνείται σε άτομα ή ομάδες την ισότιμη μεταχείριση που μπορεί να επιθυμούν».⁶ Οι Major και O'Brien παρατηρούν ότι ο αποκλεισμός των ατόμων από θεσμούς, όπως το σχολείο, έχει αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνική θέση, την εργασιακή προοπτική και την ψυχική και σωματική υγεία του ατόμου.⁷

Ο Ζαχαρίας Κόλιας, Γενικός Γραμματέας του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου, θεωρεί την «πολιτική για τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη ουσιώδες στοιχείο των στρατηγικών στόχων του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΕΕΣ) με στόχο τη δημιουργία ενός χώρου εργασίας με μεγαλύτερη ποικιλομορφία, ευελιξία και, ταυτόχρονα, ισότιμη μεταχείριση, όπου όλοι και όλες μπορούν να αναπτύξουν στο έπακρο τα ταλέντα τους». Για τον λόγο αυτό προκρίνει την προώθηση μιας κουλτούρας η οποία θα προάγει τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη.⁸

Συμπερίληψη (inclusion) σημαίνει ότι όλοι ανεξαιρέτως μπορούν να «είναι ο εαυτός τους», ώστε να εργάζονται και να αποδίδουν στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους. Σε έναν συμπεριληπτικό χώρο εργασίας αναγνωρίζεται ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ατομικές ιδιαιτερότητες και οι προβληματισμοί όλων των υπαλλήλων με έμφαση σε συγκεκριμένες ομάδες, όπως είναι οι μετανάστες, τα άτομα με αναπηρία, οι ΛΟΑΤΚΙ+, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και κάθε πρόσωπο που βιώνει κοινωνικό αποκλεισμό ή περιθωριοποίηση. Αντίστοιχα, το κράτος οφείλει να

⁴ Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, *Πολιτική για τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη 2021-2025*, (2021), 3, <https://bit.ly/3DFxJrl> (πρόσβαση 13/10/2022).

⁵ H. D. Fishbein, *Peer prejudice and discrimination: Evolutionary, cultural, and developmental dynamics* (Boulder, CO: Westview, 1996), 7.

⁶ W. Stroebe and C. A. Insko, "Stereotype, prejudice and discrimination: Changing conceptions in theory and research", in *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions*, ed. D. Bar-Tal, C. F. Graumann, A. W. Kmganski, and W. Stroebe (New York: Springer-Verlag, 1989), 3-34

⁷ B. Major and L. T. O'Brien, "The Social Psychology of Stigma", *Annual Review of Psychology* 56 (2005): 393-421.

⁸ Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, *Πολιτική για τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη 2021-2025*, (2021), 4, <https://bit.ly/3DFxJrl> (πρόσβαση 13/10/2022).

παρέχει ίσες ευκαιρίες και να εξασφαλίζει την ισότητα κάθε ατόμου, φροντίζοντας για τη συμπερίληψή του.⁹

Ισότητα στην εκπαίδευση

Σύμφωνα με τον Νόμο 4547/2018 για την αναδιοργάνωση των δομών υποστήριξης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης η ενταξιακή εκπαίδευση, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες αλλά και την ετερογένεια του μαθητικού πληθυσμού, επιδιώκει την ισότιμη πρόσβαση όλων των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η συμπερίληψη αφορά τόσο τους μαθητές με αναπηρία όσο και όλους τους μαθητές και τις μαθήτριες που τίθενται στο περιθώριο. «Συμπερίληψη στην εκπαίδευση σημαίνει ότι κάθε μαθητής νοιώθει ότι έχει αξία, ότι τον σέβονται και ότι μπορεί να βιώσει με χαρά μια ξεκάθαρη αίσθηση του ανήκειν».¹⁰

Εντούτοις, αν και η εκπαίδευση αποτελεί δικαίωμα όλων, η πραγματικότητα παρουσιάζεται διαφορετική. Οι διακρίσεις, τα στερεότυπα και η αποξένωση αποκλείουν πολλούς. Υπάρχουν μηχανισμοί οι οποίοι περιθωριοποιούν λόγω φύλου, τόπου, πλούτου, αναπηρίας, εθνότητας, γλώσσας, μετανάστευσης, εκτοπισμού, σεξουαλικού προσανατολισμού, φυλάκισης, θρησκείας και άλλων πιστεύω ή στάσεων ζωής». Μαθητές και σπουδαστές από φτωχές οικογένειες, από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, παιδιά μεταναστών που δεν μιλούν τη γλώσσα ικανοποιητικά βρίσκονται σε μειονεκτική θέση και αδυνατούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας όπως άλλοι. Οι τεχνολογικές εξελίξεις, οι εμπόλεμες συγκρούσεις, οι βίαιοι εκτοπισμοί πληθυσμών, το μεταναστευτικό και ο ρατσισμός διευρύνουν τις ανισότητες και οδηγούν σε αποκλεισμούς. Η πανδημία του Covid-19 και η υγειονομική κρίση περιθωριοποίησαν εκατομμύρια μαθητές και σπουδαστές. Όλα τα παραπάνω έχουν σαν αποτέλεσμα να περιορίζονται οι επιλογές τους για τη συνέχεια της ζωής τους.¹¹

Η Παγκόσμια Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης για το 2020 καταδεικνύει την άνιση κατανομή των ευκαιριών εκπαίδευσης και την εξακολούθηση των εμποδίων στην εκπαίδευση για πολλούς μαθητές και σπουδαστές. Εκατομμύρια

⁹ Ιωάννης Παπαστάθης, *Προστασία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες*. Διδακτορική Διατριβή (Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2007).

¹⁰ Παγκόσμια Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης, *Συμπερίληψη και εκπαίδευση: Όταν λέμε όλοι, εννοούμε όλοι* (Unesco: 2020), 6-8, <https://bit.ly/3E3YHKB> (πρόσβαση 13/10/2022).

¹¹ M. Ainscow, A. Dyson, S. Goldrick, K. Kerr C. Lennie, S. Miles, D. Muji and J. Skyrme, *Equality in education: New directions* (Manchester: Centre for Equity in Education, The University of Manchester, 2007).

σπουδαστές αποξενώνονται, στιγματίζονται και υφίστανται διακρίσεις στα σχολεία και τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

Οι αδυναμίες και οι ανισότητες καθιστούν αναγκαία τη στήριξη των ευάλωτων, των περιθωριοποιημένων και των λιγότερο προνομιούχων μελών της κοινωνίας. Η Audrey Azoulay, Γενική Διευθύντρια της UNESCO, θεωρεί απαραίτητη την ανάληψη δράσης για τη δημιουργία πιο ανθεκτικών και πιο δίκαιων κοινωνιών και την υιοθέτηση πιο αποτελεσματικών πολιτικών που θα οδηγήσουν σε μια εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, στη συμπερίληψη όλων των μαθητών και σπουδαστών στην εκπαιδευτική διαδικασία.¹²

Οι ερευνητές τονίζουν τη σημασία των εκπαιδευτικών στην παροχή ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση. Σημειώνουν ότι οι σχέσεις τους με τους μαθητές, οι συνεργασίες που αναπτύσσουν μαζί τους αλλά και με τους γονείς, οι σύγχρονες μέθοδοι και στρατηγικές διδασκαλίας που χρησιμοποιούν¹³ αλλά και «ο τρόπος που εκφράζουν την ηγεσία»¹⁴ παίζουν καθοριστικό ρόλο.

Συμπεριληπτική εκπαίδευση

Η ισότιμη συνεκπαίδευση όλων των μαθητών εκτός από την παιδαγωγική της διάσταση έχει και πολιτικοκοινωνικές προεκτάσεις και ανταποκρίνεται στο αίτημα ισότητας των εκπαιδευτικών κοινοτήτων και αρμόδιων οργανισμών-φορέων.¹⁵ Η συμπεριληπτική εκπαίδευση («inclusive education») παραπέμπει στη διαρκή προσπάθεια του σχολείου να ανταποκριθεί στις ανάγκες και τις ικανότητες των μαθητών,¹⁶ στην «εκπαιδευτική διαδικασία, όπου όλοι οι μαθητές, ανεξαρτήτως αναπηρίας ή ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, δέχονται από κοινού το μορφωτικό αγαθό της εκπαίδευσης, στα πλαίσια του αναλυτικού προγράμματος που εφαρμόζεται σε σχολεία γενικής αγωγής.¹⁷ Η συμπερίληψη περιλαμβάνει μια ευρεία γκάμα διεργασιών, δομών, θεωρήσεων και συνισταμένων που αποσκοπούν στην ποιοτική

¹² Παγκόσμια Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης, *Συμπερίληψη και εκπαίδευση: Όταν λέμε όλοι, εννοούμε όλοι*, (Unesco: 2020), 7, <https://bit.ly/3E3YHKB> (πρόσβαση 13/10/2022).

¹³ M. Adams, L. Bell and P. Griffin (eds), *Teaching for diversity and social justice. A sourcebook* (London: Routledge, 1997).

¹⁴ Παναγιώτης Αγγελίδης, «Η παιδαγωγική της παροχής ίσων ευκαιριών: Διδάγματα από τις εμπειρίες τεσσάρων έμπειρων εκπαιδευτικών», στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης (Αθήνα: Διάδραση, 2019), 44.

¹⁵ Ηλίας Ματσαγούρας, *Θεωρία και πράξη διδασκαλίας, η σχολική τάξη: χώρος-ομάδα-πειθαρχία-μέθοδος* (Αθήνα: Γρηγόρη, 2008).

¹⁶ Παναγιώτης Αγγελίδης και Χριστίνα Χατζησωτηρίου, *Διαπολιτισμικός διάλογος στην εκπαίδευση* (Αθήνα: Διάδραση, 2013).

¹⁷ J. M. Ferguson, "High school students' attitudes toward inclusion of handicapped students in the regular education classroom", *The Educational Forum* 63, no. 2 (1999): 173-179.

αναβάθμιση της εκπαιδευτικής ζωής.¹⁸ Συνδέεται με την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης και ταυτίζεται με την πρόσβαση όλων των μαθητών σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες ανεξάρτητα από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.¹⁹

Τις τελευταίες δεκαετίες πραγματοποιούνται σε διάφορες χώρες προσπάθειες για την παροχή ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση. Η συμπεριληπτική εκπαίδευση αποτελεί εκπαιδευτική προτεραιότητά τους.²⁰ Σε αυτό συνέβαλε και η πολιτική των Ηνωμένων Εθνών που έθεσε ως στόχο την «Εκπαίδευση για Όλους». Παρά τις υπάρχουσες αδυναμίες και ανεπάρκειες οι οποίες σχετίζονται με την παροχή ίσων ευκαιριών στη διδασκαλία και τη μάθηση,²¹ τα εκπαιδευτικά συστήματα αναζητούν νέους τρόπους για την υιοθέτηση συμπεριληπτικών πρακτικών.²² Οι ερευνητές εστιάζουν σε πρακτικές συμπερίληψης αλλά και στους ανασταλτικούς παράγοντες που οδηγούν στην περιθωριοποίηση στην εκπαίδευση.²³

Οι Αγγελίδης και Καρράς²⁴ εξέτασαν τη σημασία που έχουν τα άτυπα περιβάλλοντα μάθησης για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, εστίασαν στον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν και προωθούν τη διδασκαλία. Διαπίστωσαν ότι οι μαθητές περνούν περισσότερο χρόνο εκτός της αίθουσας διδασκαλίας, που αποτελεί το τυπικό περιβάλλον μάθησης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αποκτούν πολλές από τις γνώσεις τους στα λεγόμενα άτυπα περιβάλλοντα μάθησης, όπου η μάθηση είναι αποτέλεσμα ποικίλων εμπειριών που προκύπτουν από δραστηριότητες σχετικές με τα δικά τους ενδιαφέροντα και τις δικές τους ανάγκες.²⁵ Τέτοια μπορούν να είναι οι Βιβλιοθήκες, τα μουσεία, οι πολιτιστικοί χώροι, τα ενυδρεία και γενικότερα κάθε περιβάλλον που τους παρέχει νέες γνώσεις, ψυχαγωγία και εμπειρίες. Επιπρόσθετα, η

¹⁸ Δημήτρης Στασινός, *Η ειδική εκπαίδευση 2020 plus – για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές* (Αθήνα: Παπαζήση, 2016), 49-59.

¹⁹ T. Loreman, C. Earle, U. Sharma and Forlin, C., “The development of an instrument for measuring pre-service teachers’ sentiments, attitudes, and concerns about inclusive education”, *International Journal Of Special Education* 22, no. 2 (2007): 150-159.

²⁰ D. L. Ferguson, “International trends in inclusive education: the continuing challenge to teach each other and everyone”, *European Journal of Special Needs Education* 23, n. 2 (2008): 109-120.

²¹ T. Booth & M. Ainscow (ed.), *From them to us: An international study of inclusion in education* (London: Routledge, 1998).

²² Παναγιώτης Αγγελίδης και Λούση Αβραμίδου, «Ανάπτυξη συμπεριληπτικής εκπαίδευσης μέσα από άτυπα περιβάλλοντα μάθησης», στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης (Αθήνα: Διάδραση, 2019), 17.

²³ Panagiotis Angelides, “Patterns of inclusive education through the practices of student teachers”, *International Journal of Inclusive Education* 12, n. 3 (2008): 317-329.

²⁴ Panagiotis Angelides & Constantinos Karras, *Equal opportunities in the classroom as they are provided by skilled teachers: A comparative study between Cyprus and Greece*, (2009).

²⁵ L. D. Dierking, J. H. Falk, L. Rennie, D. Anderson & K. Ellenbogen, “Policy statement of the informal science education ad hoc committee”, *Journal of Research in science Teaching* 40, n. 2 (2003): 108-111.

διδασκαλία έξω από τους παραδοσιακούς χώρους μάθησης²⁶ συμβάλλει στην παροχή ίσων ευκαιριών στη διδασκαλία και τη μάθηση, καθώς ορισμένα παιδιά ενδέχεται να μπορούν να συμμετέχουν περισσότερο σε άτυπα περιβάλλοντα μάθησης.²⁷

Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας εφαρμόστηκαν καινοτομίες όπως η πραγματοποίηση των μαθημάτων έξω από τις τάξεις, στην αυλή του σχολείου, πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, σε μουσεία, εκκλησίες και σε άλλα δημόσια κτήρια και χώρους, τα παιδιά πήραν συνεντεύξεις από γονείς και συντοπίτες που προσκλήθηκαν στο σχολείο για θέματα που σχετίζονταν με τον τόπο και τους ανθρώπους κ.ά.²⁸

Διαπιστώθηκε ότι όλες οι παραπάνω δραστηριότητες έμειναν χαραγμένες στη μνήμη και θεωρήθηκαν πολύ σημαντικές τόσο από τους εκπαιδευτικούς όσο και από τους μαθητές. Ταυτόχρονα, έγινε κατανοητό ότι η γνώση δεν βρίσκεται μόνο στις σχολικές αίθουσες και στα εγχειρίδια διδασκαλίας, αλλά μπορεί να εντοπιστεί και εκτός σχολείου, στην καθημερινή ζωή. Μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες, παιδιά μεταναστών που δεν μιλούσαν καλά ελληνικά και συνήθως δεν συμμετείχαν ιδιαίτερα στην τάξη συμμετείχαν πολύ περισσότερο στις παραπάνω δραστηριότητες που έλαβαν χώρα εκτός του σχολικού περιβάλλοντος. Μάλιστα, παρατηρήθηκε ότι, όταν η γνώση αυτή συνδυάζεται με αυτήν του σχολείου, έχει πολύ καλύτερα αποτελέσματα και οδηγεί στη συμπεριληπτική εκπαίδευση και στην προσωπική και νοητική εξέλιξη των μαθητών. Η πρακτική εφαρμογή και η ενασχόληση με πρακτικά ζητήματα της καθημερινότητας συμβάλλει στην ενεργοποίηση και τη συμμετοχή των προηγουμένως ανενεργών μαθητών. Η λειτουργία σε ομάδες μετατρέπει σε μέλη όλους τους μαθητές και οδηγεί στην ενσωμάτωσή τους στο σύνολο. Τονώνεται η αυτοπεποίθησή τους, δεν αποκλείονται, δεν περιθωριοποιούνται, αλλά έχουν ίσες ευκαιρίες να ενταχθούν και να αποτελέσουν αναπόσπαστα μέλη της ομάδας.

Παράλληλα, αποδείχτηκε ότι οι εκπαιδευτικοί που καλούνται να αναλάβουν το δύσκολο έργο της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης πρέπει να είναι καταρτισμένοι, ειδικευμένοι, με εργασιακή εμπειρία, κατάλληλη επιμόρφωση και επίγνωση του

²⁶ Παναγιώτης Αγγελίδης και Λούση Αβραμίδου, «Ανάπτυξη συμπεριληπτικής εκπαίδευσης μέσα από άτυπα περιβάλλοντα μάθησης», στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης (Αθήνα: Διάδραση, 2019), 20.

²⁷ J. Dillon & C. Brandt, *Outdoor education: A BAI roundtable summary* (London: The Centre for International Learning and Schools, 2006).

²⁸ Παναγιώτης Αγγελίδης και Λούση Αβραμίδου, «Ανάπτυξη συμπεριληπτικής εκπαίδευσης μέσα από άτυπα περιβάλλοντα μάθησης», στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης (Αθήνα: Διάδραση, 2019), 22-28.

δύσκολου ρόλου τους και των ευθυνών τους. Απαραίτητη είναι η αρμονική συνεργασία τους, η οποία αποσκοπεί στην αναμόρφωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας²⁹ καθώς και η επιμόρφωσή τους πάνω στις αρχές της συνεκπαίδευσης.³⁰ Μέσω της κριτικής ανασκόπησης έχουν τη δυνατότητα να επιμορφώνονται και να αξιολογούν τόσο τον εαυτό τους όσο και τους άλλους.³¹ Παράλληλα, οφείλουν να φροντίζουν να υπάρχει ευχάριστο και οικείο κλίμα τόσο στην αίθουσα όσο και στο σχολικό περιβάλλον το οποίο προκαλεί το ενδιαφέρον και ενθαρρύνει τους μαθητές να συμμετέχουν σε κάθε ομαδική δραστηριότητα.³² Οφείλουν να επικοινωνούν ουσιαστικά, να καθιστούν σαφές στους μαθητές τους τι περιμένουν από αυτούς, να προσέχουν και να υποστηρίζουν όσους αντιμετωπίζουν οποιοδήποτε πρόβλημα.³³ Παράλληλα, έχουν χρέος να καλλιεργήσουν το σεβασμό προς τη διαφορετικότητα.³⁴ Επιπρόσθετα, τα δίκτυα συνεργασίας³⁵ μεταξύ των σχολείων λειτουργούν ευεργετικά για μαθητές, εκπαιδευτικούς και αλλάζουν την κουλτούρα στα ίδια τα σχολεία,³⁶ εφόσον οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να έρχονται σε επαφή με περιθωριοποιημένους μαθητές άλλων σχολείων αλλά και με τις πρακτικές που εφαρμόζονται από συναδέλφους τους σε αυτά.

Τέλος, αποδείχτηκε ότι καθοριστικής σημασίας είναι να λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις όλων όσων συμμετέχουν στη διαδικασία - ιδίως των μαθητών - καθώς και η αρμονική συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς των μαθητών. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αξιοποίηση των προηγούμενων εμπειριών των μαθητών, δηλαδή οι γνώσεις και οι εμπειρίες που έχουν ήδη αποκτήσει στο παρελθόν και σχετίζονται με αυτήν που καλούνται να αποκτήσουν στο παρόν.³⁷ Εδώ εντάσσεται η συμμετοχή της

²⁹ Σ. Γιακουμή, & Χ. Θεοφιλίδης, *Η Συνεργατική Κουλτούρα ως υποστηρικτικό εργαλείο στο έργο των εκπαιδευτικών*. 12ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου (Κύπρος, 2012).

³⁰ Σ. Συμεωνίδου και Ε. Φτιάκα, *Εκπαίδευση για την ένταξη: από την έρευνα στη πράξη* (Αθήνα: Πεδίο, 2012), 129- 155.

³¹ M. Levin and A. W. Martin, "The praxis of educating action researchers. The possibilities and obstacles in higher education", *Action Research* 5, no. 3 (2007): 219-229.

³² Ηλίας Μαρσαγγούρας, *Θεωρία και πράξη διδασκαλίας, η σχολική τάξη: χώρος-ομάδα-πειθαρχία-μέθοδος* (Αθήνα: Γρηγόρη, 2008).

³³ F. R. Waitolle and A. J. Artiles, "A decade of professional development research for inclusive education a critical review and notes for a research program", *Review of educational research* 83, no. 3 (2013): 319-356.

³⁴ Α. Ζώνιου – Σιδέρη, *Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις* (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2010).

³⁵ Παναγιώτης Αγγελίδης, «Η δραστηριότητα των μικρών εσωτερικών δικτύων συνεργασίας για τη σχολική βελτίωση», στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης (Αθήνα: Διάδραση, 2019), 93-118.

³⁶ M. W. McLaughlin and J. E. Talbert, *Professional communities and the work of high school teaching* (Chicago: IL: University of Chicago Press, 2001).

³⁷ Mel Ainscow, "Reaching out to all learners: Some lessons from experience", *School Effectiveness and School Improvement*, 11, no. 1 (2000): 1-19.

οικογένειας και της τοπικής κοινότητας μέσα από τη συνεργασία τους με το σχολείο και τους εκπαιδευτικούς. Οι φορείς αυτοί πρέπει να βρίσκονται σε διαρκή επαφή, να ενημερώνονται για τις δράσεις και τα προβλήματα του σχολείου και των μαθητών και να συμμετέχουν στις δράσεις τους.³⁸ Ιδιαίτερα χρήσιμο είναι να συνυπολογίζεται και να αξιοποιείται το τοπικό συγκείμενο, δηλαδή οι συνθήκες και τα χαρακτηριστικά του τόπου στον οποίο εντάσσεται η σχολική μονάδα.³⁹

Συνακόλουθα, η συμπεριληπτική εκπαίδευση αφορά πρώτα στην προσπάθεια να ξεπεραστεί κάθε εμπόδιο στη συμμετοχή και τη μάθηση όλων των παιδιών, ανεξάρτητα από την εθνικότητα, το φύλο, το κοινωνικό υπόβαθρο, τη σεξουαλικότητα, την αναπηρία ή την επίδοσή τους. Ταυτόχρονα, όμως, αποσκοπεί και στην καλλιέργεια κάθε πρακτικής που συμβάλλει στην ανταπόκριση στις διαφορετικές ανάγκες, την ετερότητα και την ισότητα των μαθητών και των σπουδαστών. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, καθοριστικής σημασίας είναι η συμμετοχή όλων σε δραστηριότητες έξω από την παραδοσιακή αίθουσα διδασκαλίας. Εξίσου σημαντικό είναι να αναγνωρίσουν όλοι, εκπαιδευτικοί και μαθητές, ότι η συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι μια συνεχής και δυναμική διαδικασία δίχως τέλος. Όλοι εξακολουθούν να μαθαίνουν αντιμετωπίζοντας τη διαφορετικότητα ως πηγή μάθησης και όχι ως πρόβλημα.

---

³⁸ Α. Τσιμπιδάκη, *Παιδί με ειδικές ανάγκες, οικογένεια και σχολείο- μία σχέση σε αλληλεπίδραση* (Αθήνα: Ατραπός, 2007).

³⁹ Παναγιώτης Αγγελίδης, «Μορφές ηγεσίας που προωθούν τη συμπεριληπτική εκπαίδευση», στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης (Αθήνα: Διάδραση, 2019), 67-92.

Η συμπερίληψη στις Βιβλιοθήκες

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 πολλές Βιβλιοθήκες ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ανταποκρίθηκαν στα αιτήματα φοιτητών και ακαδημαϊκών που ζητούσαν – πέρα από αλλαγές στο πρόγραμμα σπουδών και ευκαιρίες για υποτροφίες – τη βελτίωση και τον εμπλουτισμό των συλλογών. Οι πρωτοβουλίες αυτές σχετιζόνταν με τις διαπιστωμένες ελλείψεις στις συλλογές πηγών που αφορούσαν σε συγκεκριμένες κατηγορίες χρηστών. Αφού πραγματοποιήθηκαν συστηματικές απογραφές και αξιολογήσεις, οι συλλογές εμπλουτίστηκαν με νέα βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες, μικροταινίες και άλλο υλικό. Σήμερα, η πρόσβαση σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές και η διαθεσιμότητα πληροφοριών σε έντυπη και ψηφιακή μορφή φανερώνουν ότι έχει συντελεστεί σημαντική πρόοδος στις προσπάθειες που γίνονται, προκειμένου οι Βιβλιοθήκες να συμβάλλουν στην προώθηση της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας στα πανεπιστήμια. Οι σύγχρονες πλέον συλλογές Βιβλιοθηκών περιλαμβάνουν θεματικό υλικό για διαφορετικές φυλές, πολιτισμούς, εθνικότητες, το φύλο και τα γυναικεία ζητήματα, τα ΛΟΑΤΚΙ, τα άτομα με αναπηρία, τους μετανάστες και τις μειονοτικές ομάδες. Το υλικό αυτό έχει ανοίξει νέες δυνατότητες για τη διδασκαλία και τη μάθηση μέσα και έξω από τις σχολικές και ακαδημαϊκές αίθουσες.⁴⁰

Επιπρόσθετα, ο ρόλος των Βιβλιοθηκών έχει μεταβληθεί πολύ τις τελευταίες δεκαετίες. Οι Βιβλιοθήκες δεν περιορίζονται στην παροχή βιβλίων, αλλά προσπαθούν να ανταποκριθούν στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των χρηστών τους. Οι προσδοκίες από τις Βιβλιοθήκες αλλάζουν, καθώς πέρα από τον παραδοσιακό ρόλο τους⁴¹ οι Βιβλιοθήκες επηρεάζονται από τις καινοτομίες και υφίστανται συνεχείς αλλαγές στις δραστηριότητές τους.⁴² Έτσι, προσφέρουν ελεύθερη πρόσβαση σε πηγές πληροφόρησης, πολιτιστικές και ενημερωτικές εκδηλώσεις, υπηρεσίες δια βίου μάθησης, χώρους αναψυχής και κοινωνικής αλληλεπίδρασης που συμβάλλουν στην προσπάθεια ενάντια σε κάθε μορφή αποκλεισμού.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οι τέσσερις πιο βασικοί ρόλοι της Βιβλιοθήκης είναι ο πληροφοριακός, ο εκπαιδευτικός - πολιτιστικός, ο κοινοτικός και ο κοινωνικός. Ο πληροφοριακός ρόλος παραπέμπει στην εξασφάλιση πρόσβασης στη βιβλιογραφία

⁴⁰ William C. Welburn, “Creating Inclusive Communities: Diversity and the Responses of Academic Libraries”, *Libraries and the Academy* 10, no. 3 (2010): 355-363.

⁴¹ B. Irwin and K. Silk, “Changing Stakeholder Expectations of Library Value”. *Public Library Quarterly* 38, no. 3 (2019): 320-330.

⁴² E. Carrillo and G. M. Gregory, “Change management in extremism: A case study”, *Journal of Access Services* 16, no. 1 (2019): 21-33

και σε πληροφορίες υψηλής ποιότητας, όπως είναι τα βιβλία, τα περιοδικά, η πρόσβαση στο διαδίκτυο και η παροχή υπηρεσιών σε όλες τις κοινωνικές ομάδες.⁴³ Ο εκπαιδευτικός - πολιτιστικός ρόλος συνδέεται με δραστηριότητες που αφορούν την εκπαίδευση, τη δια βίου μάθηση και τον πολιτισμό.⁴⁴ Η Βιβλιοθήκη παρέχει εκπαίδευση στους χρήστες μέσω δραστηριοτήτων μη τυπικής μάθησης συμβάλλοντας στον πληροφοριακό και οικονομικό αλφαριθμητισμό, τη δημιουργικότητα, τις ξένες γλώσσες κ.λπ. Συνεπώς, συμβάλλει στην ανάπτυξη γενικών ικανοτήτων που βοηθούν στην προσαρμογή των ατόμων στην αγορά εργασίας και την κοινωνική ζωή. Ο κοινοτικός ρόλος συνδέεται με το γεγονός ότι η Βιβλιοθήκη αποτελεί χώρο επικοινωνίας και συνδράμει στην ανάπτυξη μιας κοινότητας.⁴⁵ Στη σημερινή εποχή καθοριστική για την επιτυχία μιας Βιβλιοθήκης θεωρείται η συνεργασία της με τις κοινωνικές ομάδες, τα εκπαιδευτικά και επιστημονικά ιδρύματα, τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, πολιτιστικές, επαγγελματικές και ερασιτεχνικές καλλιτεχνικές οργανώσεις κ.λπ. Όλα αυτά είναι άρρηκτα συνυφασμένα και με τον κοινωνικό ρόλο της Βιβλιοθήκης, η οποία λειτουργεί ως χώρος κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Σε αυτό το ανοιχτό περιβάλλον οι χρήστες μπορούν να επικοινωνήσουν, να αλληλεπιδράσουν, να ψυχαγωγηθούν και να συμμετάσχουν σε εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες.⁴⁶ Έτσι, προωθείται η κοινωνική δικαιοσύνη μέσω της ένταξης των στιγματισμένων και κοινωνικά αποκλεισμένων στην κοινωνική ζωή.⁴⁷

Εδώ εντάσσεται η έννοια της «Βιβλιοθήκης χωρίς αποκλεισμούς» – θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε και «συμπεριληπτική Βιβλιοθήκη» - η οποία συνδέεται με τη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών, προκειμένου να μειωθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός. Η κοινωνική ευθύνη της Βιβλιοθήκης συνδέεται με τη διαρκή μέριμνα για την ικανοποίηση των αναγκών των χρηστών της,⁴⁸ ιδίως για όσους

⁴³ L. Appleton, H. Hall, S. A. Duff and R. Raeside, “UK Public Library Roles and Value: A Focus Group Analysis”, *Journal of Librarianship and Information Science* 50, no. 3 (2018): 275–283.

⁴⁴ D. Wyatt, S. Mcquire and D. Butt, “Libraries as Redistributive Technology: From Capacity to Culture in Queensland’s Public Library Network”, *New media & society* 20, no. 8 (2018): 2934–2953.

⁴⁵ H. Y. Sung, M. Hepworth and G. Ragsdell, “Investigating Essential Elements of Community Engagement in Public Libraries: An Exploratory Qualitative Study”, *Journal of Librarianship and Information Science* 45, no. 3 (2012): 206–218.

⁴⁶ S. D. Moisey, “The Inclusive Libraries Initiative: Enhancing the Access of Persons with Developmental Disabilities to Information and Communication Technology”, *The Developmental Disabilities Bulletin* 35, no.1-2 (2007): 56–71.

⁴⁷ L. Juchnevič, “Šiuolaikiniai bibliotekos konceptai tinklaveikos visuomenėje: kontekstas irpožiūriai”. *Informacijos mokslai* 74 (2016): 95–114.

⁴⁸ L. Mory, B. Wirtz, W. and V.Göttel, “Factors of internal corporate social responsibility and the effect on organizational commitment”, *The International Journal of Human Resource Management* 27, no. 13 (2016): 1393–1425.

βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό, και τη συνεχή ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της.⁴⁹ Έτσι, η «συμπεριληπτική Βιβλιοθήκη» είναι προσβάσιμη στα μέλη των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, μεριμνά για τους υπαλλήλους της, αναπτύσσει τις ικανότητές τους, ανταποκρίνεται στις ανάγκες των χρηστών της και εμπλέκει όλα τα μέλη της κοινότητας που εξυπηρετεί. Καθοριστικής σημασίας είναι η παροχή δωρεάν υπηρεσιών, η πρόσβαση στην πληροφόρηση και στις σύγχρονες τεχνολογίες, η προώθηση της δια βίου μάθησης μέσα από εκπαιδευτικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις, η εφαρμογή και ανάπτυξη καινοτομιών, η συνεργασία με διάφορους φορείς και οργανισμούς όπως σχολεία, πολιτιστικά κέντρα, παιδικό σταθμοί. Όλα τα παραπάνω ενισχύουν την κοινωνικοποίηση των ατόμων και περιορίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η Βιβλιοθήκη οφείλει όχι μόνο να ανταποκριθεί στις ποικίλες ανάγκες των διαφορετικών χρηστών της αλλά και να επεκτείνει το δίκτυο συνεργατών της και να συμμετέχει σε δραστηριότητες με άλλους φορείς και οργανισμούς που σχετίζονται με τη μάθηση, την απασχόληση, κ.λπ.

Μια σημαντική διάσταση μιας «συμπεριληπτικής Βιβλιοθήκης» είναι ότι πρέπει να φροντίζει και για την ποιότητα, την ποικιλομορφία, την προσβασιμότητα και τις ικανότητες του Προσωπικού της, καθώς οι ικανότητες των υπαλλήλων της είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση της ποιότητας της υπηρεσιών της. Η ποικιλία και η ποιότητα των υπηρεσιών που οφείλει να παρέχει η Βιβλιοθήκη, προκειμένου να ανταποκρίνεται στις αυξανόμενες ανάγκες των χρηστών της, προϋποθέτουν τη συνεχή ανάπτυξη των ικανοτήτων του Προσωπικού. Έτσι, πέρα από τις υπηρεσίες που παραδοσιακά προσφέρει μια Βιβλιοθήκη, το Προσωπικό πρέπει να μπορεί να προσφέρει υπηρεσίες που σχετίζονται με την κοινωνικοποίηση, την απασχόληση, την εξυπηρέτηση ατόμων με κάποια μορφή αναπηρίας κ.ά.

Η κοινωνική υπευθυνότητα και η ένταξη συνδέονται πρωτίστως με την ικανοποίηση των αναγκών των χρηστών. Σύμφωνα με την Aliza Racelis η κοινωνική ευθύνη της Βιβλιοθήκης περιλαμβάνει τους πληροφοριακούς πόρους και τα βιβλία που διαθέτει στους χρήστες, το Προσωπικό, τους χρήστες και την ευρύτερη κοινωνία.⁵⁰

Συνακόλουθα, μια «συμπεριληπτική Βιβλιοθήκη» αναλαμβάνει με υπευθυνότητα έναν σύνθετο πληροφοριακό, εκπαιδευτικό, πολιτιστικό, κοινοτικό και

⁴⁹ P. Zakarevičius, “Modernios organizacijos bruožai”, *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai* 64 (2012): 135–145.

⁵⁰ Aliza Racelis, “Library Services for the Poor: Theoretical Framework for Library Social Responsibility”, *Pedagogical Research* 3, no.2 (2018): 1–9.

κοινωνικό ρόλο. Προσφέρει υπηρεσίες οι οποίες είναι προσβάσιμες σε χρήστες που ανήκουν σε διαφορετικές κοινότητες, μεριμνά για τους υπαλλήλους της, αναπτύσσει τις ικανότητές τους, ικανοποιεί τις ανάγκες των χρηστών και συμβάλλει στην προσέγγιση διαφορετικών ατόμων, κοινοτήτων και οργανισμών μέσω κοινών δραστηριοτήτων. Με όλους αυτούς τους διαφορετικούς τρόπους υπηρετεί το αίτημα για ίσες ευκαιρίες και κοινωνική δικαιοσύνη και προωθεί την κοινωνικοποίηση των κοινωνικά αποκλεισμένων.⁵¹

Συμπερίληψη και πολυπολιτισμικότητα

Ο Dr Matt Finch υποστηρίζει ότι «οι Βιβλιοθήκες είναι εγγενώς ανατρεπτικοί θεσμοί που γεννήθηκαν από τη ριζοσπαστική αντίληψη ότι κάθε μέλος της κοινωνίας αξίζει ελεύθερη, υψηλής ποιότητας πρόσβαση στη γνώση και τον πολιτισμό».⁵² Τα τελευταία χρόνια η ευαισθητοποίηση πάνω στα ζητήματα της διαφορετικότητας απασχόλησε τις Βιβλιοθήκες οι οποίες πλέον θέτουν ως στόχο την προώθηση της διαφορετικότητας και την υποστήριξη όλων των χρηστών.

Η Βιβλιοθήκη οφείλει να παρέχει ένα φιλόξενο περιβάλλον για όλους τους χρήστες. Είναι αναγκαίο να στοχεύει στον σεβασμό της διαφορετικότητας, της ισότητας και της συμπερίληψης. Εδώ εντάσσεται και η πολυπολιτισμικότητα η οποία αποτελεί θεμελιώδη αξία για τις Βιβλιοθήκες. Αποσκοπεί στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και των δεξιοτήτων των χρηστών καθώς και στην προώθηση διαφορετικών τρόπων γραμματισμού. Αφορά στην πολιτισμική ευαισθητοποίηση πάνω σε θέματα όπως είναι η ταυτότητα, η φυλή, η εθνικότητα, η αναπηρία, το φύλο, η τάξη, η θρησκεία και οι τύποι οικογένειας.

Η Βιβλιοθήκη προωθεί την ανάπτυξη του σεβασμού απέναντι σε άτομα διαφορετικού πολιτισμικού και γλωσσικού υπόβαθρου. Μέσα από τα προγράμματά της στοχεύει στον πολιτισμικό γραμματισμό και στην ανάδειξη της αξίας του πολιτισμού των χρηστών. Ταυτόχρονα, παρέχει πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς πόρους οι οποίοι είναι χρήσιμοι για όσους αντιμετωπίζουν προβλήματα σχετικά με τη γλώσσα, την οικονομική δυσπραγία ή την πολιτισμική απομόνωση. Η American Library Association (ALA) θεωρεί ότι οι Βιβλιοθήκες οφείλουν να διαδραματίσουν κυρίαρχο ρόλο στην

⁵¹ Kristina Kulikauskienė and Laima Liukinevičienė, “The Theoretical Model of an Inclusive Library for People with Disabilities and its Practical Implementation”, *Izzivi prihodnosti / Challenges of the Future* 5, no.2 (2020): 79-101.

⁵² Inclusion And Diversity At Libraries, *Princh* <https://princh.com/blog-inclusion-and-diversity-at-libraries/#.Y1FUj3ZBxPY> (πρόσβαση 21/10/2022)

ενίσχυση, την ένταξη και τη συμμετοχή ατόμων διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης.

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους οι Βιβλιοθήκες μπορούν να προωθήσουν τη διαφορετικότητα και να αμβλύνουν τα πολιτιστικά ή γλωσσικά εμπόδια. Αρχικά, απαιτείται πολιτισμικά κατάλληλο υλικό που αντιπροσωπεύει πραγματικά τις νέες πολιτισμικές εμπειρίες και ευνοεί τις διαπολιτισμικές συνδέσεις. Το υλικό αυτό συμβάλλει στο να αποκτήσουν οι χρήστες των Βιβλιοθηκών κατάλληλο υπόβαθρο και πολιτισμική ευαισθητοποίηση.

Επιπρόσθετα, πολύ σημαντική είναι η υποστήριξη κάθε εκδήλωσης που προβάλλει και αναδεικνύει τους διαφορετικούς πολιτισμούς. Η Βιβλιοθήκη μπορεί να λειτουργεί ως ασφαλές περιβάλλον για την προώθηση της ισότητας και τη δημιουργία ενός πολιτισμικά ευαίσθητου χώρου μάθησης. Μπορούν να δημιουργηθούν ομάδες συζήτησης και να πραγματοποιηθούν διαλέξεις υπό την καθοδήγηση καθηγητών ή φοιτητών για κείμενα που αφορούν τις παραδόσεις, τη θρησκεία, την κουλτούρα και τον πολιτισμό τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διάλεξη του Kevin Young, ποιητή, δοκιμογράφου, εκδότη και επιμελητή στο Schomburg Center της Δημόσιας Βιβλιοθήκης της Νέας Υόρκης.⁵³

Ταυτόχρονα, οι Βιβλιοθήκες πρέπει να συμπεριλάβουν στις συλλογές τους υλικό και βιβλία που προωθούν την πολυπολιτισμικότητα και τη διαφορετικότητα. Είναι αναγκαίο στις συλλογές τους να περιλαμβάνονται βιβλία με διαφορετικούς χαρακτήρες, ήρωες με διαφορετικό υπόβαθρο, φυλετική προέλευση, θρησκεία, κοινωνική και οικονομική κατάσταση, κτλ. Επιπλέον, είναι σημαντικό να υπάρχει υλικό το οποίο εστιάζει στις προοπτικές των έγχρωμων, των μειονοτικών και γενικότερα ατόμων που βιώνουν τον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση.

Επίσης, η συμπερίληψη και η πολυπολιτισμικότητα είναι καθοριστικά για τη μαθησιακή διαδικασία. Οι εκπαιδευτικοί σημειώνουν ότι αυξάνεται το ενδιαφέρον και ο ενθουσιασμός των χρηστών, όταν αισθάνονται ότι εκπροσωπούνται στη Βιβλιοθήκη και βρίσκουν παρόμοιους τύπους και ταυτότητες στο υλικό της. Για παράδειγμα, σε μια έκθεση της Association for Library Service to Children αναφέρεται ότι τα παιδιά μαθαίνουν για τον κόσμο που τους περιβάλλει και για άλλους πολιτισμούς μέσω των κοινωνικών μηνυμάτων που βρίσκονται στις ιστορίες που διαβάζουν. Οι ιστορίες αυτές

---

⁵³ Lafayette College Library, *The Libraries' Role in promoting Diversity, Equity and Inclusion*, <https://bit.ly/3zJQFUU> (πρόσβαση 25/10/2022).

βοηθούν τα παιδιά να κατανοήσουν τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται τον πολιτισμό τους καθώς και τους πολιτισμούς των συμμαθητών και των δασκάλων τους. Έτσι, αναπτύσσεται η κοινωνική τους ταυτότητα.

Επομένως, η Βιβλιοθήκη επιβάλλεται να στοχεύει στη διαμόρφωση υπηρεσιών ποικιλόμορφων, πολυπολιτισμικών και χωρίς αποκλεισμούς. Για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός είναι απαραίτητη η ανάπτυξη της συζήτησης και της αλληλεπίδρασης με τους χρήστες της Βιβλιοθήκης και την τοπική κοινότητα. Στηριζόμενοι σε αυτές τις συζητήσεις και τα συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτές, οι Βιβλιοθήκες και το Προσωπικό τους μπορούν να εμπλουτίσουν το υλικό που παρέχουν, καλύπτοντας τις όποιες ελλείψεις και δημιουργώντας συλλογές πολυπολιτισμικές και ικανές να ανταποκριθούν στις ανάγκες της κοινωνίας..

Η συμπερίληψη των ατόμων με ειδικές ανάγκες

Η συμπερίληψη στις Βιβλιοθήκες αφορά και άτομα με ορισμένη αναπηρία. Η «αναπηρία» αναφέρεται σε οποιονδήποτε αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα που τον δυσκολεύει να κάνει οτιδήποτε άλλοι άνθρωποι μπορούν να κάνουν εύκολα. Τα άτομα με σωματική αναπηρία είναι όσα έχουν κινητικά προβλήματα, προβλήματα όρασης, ακοής, δυσλεξία, ιατρικές παθήσεις και προβλήματα ψυχικής υγείας.⁵⁴

Ο κώδικας δεοντολογίας της Αμερικανικής Ένωσης Βιβλιοθηκών (ALA) ορίζει ότι οι βιβλιοθηκονόμοι οφείλουν να παρέχουν «το υψηλότερο επίπεδο υπηρεσιών σε όλους τους χρήστες της Βιβλιοθήκης» και ότι «το δικαίωμα ενός ατόμου να χρησιμοποιεί μια Βιβλιοθήκη δεν πρέπει να περιορίζεται λόγω καταγωγής, ηλικίας, ιστορικού ή απόψεων».⁵⁵ Επιπρόσθετα, μελέτες αποδεικνύουν ότι τα άτομα με αναπηρία έχουν τους ίδιους στόχους με τους υπόλοιπους χρήστες της Βιβλιοθήκης.⁵⁶ Οι «Βιβλιοθήκες χωρίς αποκλεισμούς» επιδιώκουν την παροχή υπηρεσιών και πρόσβασης⁵⁷ καθώς και την ικανοποίηση των αναγκών όλων των χρηστών τους, χωρίς

⁵⁴ M. Forest, "Towards an accessible academic library: using IFLA checklist", *IFLA Journal* 32, no. 1 (2006): 13-18.

⁵⁵ American Library Association, "ALA code of ethics and bill of rights" (1939), <https://bit.ly/3T8QF7E> (πρόσβαση 30.10.2022)

⁵⁶ Lungile Goodness Seyama, "Information Seeking Behaviour of Students with Visual Impairments: A Case Study of University of Kwazulu Natal, Pietermaritzburg" (PhD diss., University of Kwazulu-Natal, Durban, 2009). <https://bit.ly/3V4bzGX> (πρόσβαση 02.11.2022)

⁵⁷ Kristina Kulikauskienė and Laima Liukinevičienė, "The Theoretical Model of an Inclusive Library for People with Disabilities and its Practical Implementation", *Izzivi prihodnosti / Challenges of the Future* 5, no.2 (2020): 79-101.

να αποκλείουν κανέναν.⁵⁸ Έτσι, βασικός στόχος τους είναι η δημιουργία και αναβάθμιση των υποδομών,⁵⁹ οι οποίες πρέπει να είναι ασφαλείς, συμπεριληπτικές και να εξασφαλίζουν ένα φιλικό περιβάλλον για όλους.⁶⁰

Το Libraries Serving Disadvantaged Persons (LSDP), τμήμα της International Federation Library Association (IFLA), προώθησε την ανάπτυξη και υιοθέτηση προτύπων και κατευθυντήριων γραμμών που διασφαλίζουν την ισότιμη πρόσβαση στις υπηρεσίες των Βιβλιοθηκών για όλους τους χρήστες που δεν μπορούν να κάνουν χρήση των συμβατικών υπηρεσιών τους. Στις ομάδες αυτές περιλαμβάνονται και τα άτομα με αναπηρία. Οι Irvall και Nielsen συνέταξαν έναν κατάλογο για την προσβασιμότητα των χρηστών με αναπηρία, ο οποίος δημοσιεύθηκε από την IFLA.⁶¹ Ο κατάλογος περιλαμβάνει τρεις κύριες ενότητες, οι οποίες σχετίζονται με τη φυσική πρόσβαση, τις μορφές των μέσων και τις υπηρεσίες και την επικοινωνία. Κατευθυντήριες γραμμές παρέχονται και στη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου για τις Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες (Disability Discrimination Act) και από τη Society of College, National and University Libraries (SCONUL).

Οι Βιβλιοθήκες ξεκίνησαν να παρέχουν υπηρεσίες σε άτομα με αναπηρία αρκετά νωρίτερα από άλλους οργανισμούς.⁶² Σημαντικό ρόλο σε αυτήν την προσπάθεια διαδραμάτισαν οι εξειδικευμένες υπηρεσίες τους.⁶³ Όλο και περισσότερες Βιβλιοθήκες σε όλον τον κόσμο παρέχουν δανειστικό υλικό σε διάφορες μορφές, συμπεριλαμβανομένων των ηχητικών και ψηφιακών βιβλίων. Ταυτόχρονα, πολλές διαθέτουν ράμπες, ανελκυστήρες και γραφεία προσβάσιμα σε αναπηρικά αμαξίδια. Τα δεδομένα αυτά φανερώνουν ότι γίνονται προσπάθειες για την παροχή πρόσβασης σε όσο το δυνατόν περισσότερους χρήστες με κάποια μορφή αναπηρίας.

⁵⁸ J. Kaeding, *Opening Access to Public Libraries for Children with Special Needs & their Families* (2015), <https://bit.ly/3UdnKRi> (πρόσβαση 30.10.2022)

⁵⁹ United Nations, *Sustainable Development Goal 4* (2015) <https://bit.ly/3EdYV29> [(πρόσβαση 30.10.2022)]

⁶⁰ R. M. Majinge and C. Stitwell, "Library services provision for people with visual impairments and in wheelchairs in academic libraries in Tanzania", *South African Journal of Libraries and Information Science* 79, no. 2 (2013): 39-50.

⁶¹ B. Irvall and G. S. Nielsen, *Access to libraries for persons with disabilities: checklist International Federation of Library Association and Institutions, IFLA Report No 89* (The Hague: IFLA, 2005) <http://www.iflaorg/files/assets/hq/publications/professional-report/89.pdf> (πρόσβαση 30.10.2022)

⁶² H. Hill, "Disability and accessibility in the library and information science literature: A content analysis", *Library & Information Science Research* 35 (2013): 137-142.

⁶³ P. T. Jaeger, B. Wentz and J. C. Bertot, "Accessibility, inclusion and the roles of libraries". In *Accessibility for persons with disabilities and the inclusive future of libraries, advances in librarianship*, eds B. Wentz, P. T. Jaeger and J. C. Bertot (Bradford: Emerald Group Publishing Ltd, 2015), 1-8.

Εντούτοις, οι συνθήκες που επικρατούν στις Βιβλιοθήκες δεν είναι πάντα φιλικές για τα άτομα με αναπηρία. Για παράδειγμα, ένα παιδί με αυτισμό μπορεί να είναι ευαίσθητο στον θόρυβο, τα έντονα φώτα και τις μυρωδιές. Επίσης, οι χώροι των Βιβλιοθηκών δεν είναι πάντα άνετοι ή προσβάσιμοι για τα παιδιά με κινητικά προβλήματα. Ακόμη, τα άτομα αυτά και οι γονείς τους μπορεί να νιώθουν ανασφάλεια και να ανησυχούν ότι οι άλλοι χρήστες και το Προσωπικό της Βιβλιοθήκης μπορεί να τα αντιμετωπίσουν επικριτικά. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να είναι διστακτικά και να εγκαταλείπουν τη Βιβλιοθήκη.⁶⁴

Στους σημαντικότερους ανασταλτικούς παράγοντες για την πρόσβαση στις Βιβλιοθήκες περιλαμβάνονται ο ανεπαρκής χρόνος, η έλλειψη κεφαλαίων, η άγνοια των ατόμων με αναπηρία για το υλικό των Βιβλιοθηκών που προορίζεται για αυτούς και η ελλιπής κατάρτιση των βιβλιοθηκονόμων στην εξυπηρέτησή τους.⁶⁵ Σε άλλες Βιβλιοθήκες απουσιάζει η πολιτική για την παροχή υπηρεσιών σε φοιτητές με κάποια μορφή αναπηρίας.⁶⁶ Αδυναμίες εντοπίζονται και στην τεχνολογία πληροφοριών (information technology), το λογισμικό, το hardware και την πρόσβαση στο διαδίκτυο.⁶⁷ Συχνά, οι Βιβλιοθήκες δεν έχουν αρκετούς υπολογιστές και οι ιστοσελίδες και οι κατάλογοί τους δεν είναι κατάλληλα προσαρμοσμένοι για πρόσβαση από άτομα με αναπηρία.⁶⁸

Οι Kaunda και Chizwina θεωρούν ότι καθοριστικοί παράγοντες για την ουσιαστική χρήση των υπηρεσιών της Βιβλιοθήκης από άτομα με αναπηρία είναι η προσβασιμότητα των υπηρεσιών, η εξειδίκευση του Προσωπικού, η προσαρμογή του περιβάλλοντος της Βιβλιοθήκης στις ανάγκες τους, η υλικοτεχνική υποδομή, ο εξοπλισμός και οι υπηρεσίες.⁶⁹

⁶⁴ L. Rudy, *Opening public libraries to people with autism* (2013), <https://bit.ly/3DGZKPC> (πρόσβαση 02.11.2022)

⁶⁵ C. Copeland, “Library and information center accessibility: The differently-able patron’s accessibility”, *Technical Services Quarterly* 28 (2011): 223–241.

⁶⁶ Lizzie Malemia, *Inclusive academic libraries in the 21st Century: a comparative study of Mzuzu University Library and St. John of God of Health Sciences Library in Mzuzu, Malawi*, <https://bit.ly/3DFxNaL> (πρόσβαση 30.10.2022)

⁶⁷ Amanda Meincke Melo and Joseane Giacomelli da Silva, “Online Digital Libraries at Universities: An Inclusive Proposal”, in *Universal Access in Human-Computer Interaction. Applications and Services for Quality of Life*, eds. Constantine Stephanidis and Margherita Antona (Heidelberg Dordrecht London New York: Springer, 2013), 372-381.

⁶⁸ Joanne Kaeding, Diane L. Velasquez and Deborah Price, “Public Libraries and Access for Children with Disabilities and Their Families: A Proposed Inclusive Library Model”, *Journal of the Australian Library and Information Association* 66, no. 2 (2017): 96-115.

⁶⁹ N. Kaunda and S. Chizwina, “Providing Access to Students with Print Disabilities: The Case of the North-West University in South Africa”, *Journal of Access Services* 16, no. 1 (2019): 6–20.

Οι Kowalsky και Woodruff⁷⁰ και ο Young τονίζουν ότι για την εξυπηρέτηση χρηστών με αναπηρία η Βιβλιοθήκη οφείλει να λαμβάνει υπόψη τον σχεδιασμό της, τις εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό της, να σχεδιάζει και να αξιολογεί νέες δραστηριότητες, να επανεκτιμά τα αποτελέσματα των συμπεριληπτικών πρακτικών που εφαρμόζει και να μεριμνά για την κατάρτιση του Προσωπικού.⁷¹

Ο Gibson εστιάζει στην ανάγκη συμμόρφωσης σε όσα προβλέπονται για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και την πρόσβασή τους στις πληροφοριακές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες της Βιβλιοθήκης, στην προσαρμογή των υποδομών, του εξοπλισμού και των υποστηρικτικών τεχνολογιών στις ανάγκες τους, στην καθιέρωση ειδικών υπηρεσιών για τα άτομα με αναπηρίες και στην εκπαίδευση του Προσωπικού.⁷²

Ο Kaeding θεωρεί καθοριστικούς παράγοντες για μια συμπεριληπτική Βιβλιοθήκη τη διακυβέρνηση, τα προγράμματα, τα φυσικά εμπόδια, την κατάρτιση, τη συνεργασία, το μάρκετινγκ και τις προσαρμοσμένες πηγές πληροφόρησης.⁷³ Η *διακυβέρνηση* παραπέμπει στη συμπεριληπτική πολιτική της διεύθυνσης της Βιβλιοθήκης, τα προγράμματα σχετίζονται με τις δραστηριότητες που προσφέρονται στα άτομα με αναπηρία, τα *φυσικά εμπόδια* αφορούν την προσβασιμότητα στους χώρους της Βιβλιοθήκης, η *κατάρτιση* συνδέεται με τη δυνατότητα παροχής υπηρεσιών στα άτομα με αναπηρία από το Προσωπικό, η *συνεργασία* έχει να κάνει με την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ της Βιβλιοθήκης και διάφορων οργανισμών και κοινοτήτων που αφορούν τα άτομα με αναπηρία. Αναλόγως, το *μάρκετινγκ* σχετίζεται με τη δημοσιότητα που λαμβάνουν οι υπηρεσίες των Βιβλιοθηκών για τα άτομα με αναπηρία και οι *πηγές πληροφόρησης* περιλαμβάνουν τις εξειδικευμένες για χρήστες με αναπηρία βιβλιογραφικές πηγές, όπως ακουστικά βιβλία, βιβλία σε γραφή Braille κτλ.

Καθοριστικό παράγοντα για τη συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρία στη Βιβλιοθήκη αποτελεί η διεύθυνση. Ο διευθυντής πρέπει να φροντίσει, ώστε η συμπερίληψη και η βελτίωση των υπηρεσιών για τα άτομα με αναπηρία να αποτυπώνεται στους στρατηγικούς στόχους της Βιβλιοθήκης. Οφείλει να διαμορφώσει

⁷⁰ M. Kowalsky and J. Woodruff, *Creating Inclusive Library Environments: a Planning Guide for Serving Patrons with Disabilities* (Chicago: ALA Editions, 2017).

⁷¹ D. W. Young, “Creating Inclusive Library Environments: A Planning Guide for Serving Patrons with Disabilities”, *Technical Services Quarterly* 35, no.1 (2018): 131–132.

⁷² A. Gibson, “Disability Support Services, Victoria University of Wellington”, in *Improving the Quality of Library Services for Students with Disabilities* (2006), 57–66.

⁷³ J. Kaeding, *Opening Access to Public Libraries for Children with Special Needs & their Families* (2015), <https://bit.ly/3UdnKRi> (πρόσβαση 30.10.2022)

μια νέα κουλτούρα που θα περιλαμβάνει την εξυπηρέτηση και ενσωμάτωση και αυτών των χρηστών. Η ηγεσία, χαράσσοντας μια συμπεριληπτική πολιτική μέσα από μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα σχέδια, μπορεί να επηρεάσει και τις κοινότητες με τις οποίες συνεργάζεται.⁷⁴ Διαχειρίζεται όλες τις αλλαγές που απαιτούνται, προκειμένου να μην αποκλείονται οι χρήστες με αναπηρία, διοργανώνει και μεριμνά για την υλοποίηση των προγραμματισμένων δραστηριοτήτων, την εξασφάλιση της υποστήριξης και της ανάπτυξης των ικανοτήτων του Προσωπικού, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και την αναζήτηση τρόπων για τη βελτίωση της Βιβλιοθήκης.⁷⁵

Έρευνες που πραγματοποιούνται στις Βιβλιοθήκες αποκαλύπτουν ότι διαρκώς αυξάνονται οι χρήστες με αναπηρία που χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες τους.⁷⁶ Στις ανεπτυγμένες χώρες τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι Βιβλιοθήκες είναι συνήθως προσβάσιμα σε χρήστες με αναπηρία.⁷⁷ Από την άλλη πλευρά, στις αναπτυσσόμενες χώρες τα άτομα με αναπηρία εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν εμπόδια στην πρόσβασή τους στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Για παράδειγμα, τα κτήρια των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών δεν είναι προσβάσιμα σε άτομα με κινητικά προβλήματα λόγω έλλειψης ανελκυστήρων για τη μεταφορά τους στους άλλους ορόφους.⁷⁸

Η Traci Engel Lesneski παρατηρεί ότι οι άνθρωποι βιώνουν τα κτήρια με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τις προσωπικές τους πολιτιστικές, κοινωνικές, και οικονομικές προσλαμβάνουσες. Ωστόσο, διαπιστώνει ότι πολλά κτήρια έχουν σχεδιαστεί, για να εξυπηρετούν μόνο ένα κομμάτι των χρηστών. Με αυτόν τον τρόπο θεωρεί ότι η ανισότητα συνδέεται με το δομημένο περιβάλλον. Η ευαισθητοποίηση αναφορικά με τα χαρακτηριστικά των κτηρίων που θέτουν εμπόδια σε κάποιους

⁷⁴ D. Koller, M. Le Pouesard and J. A. Rummens, “Defining Social Inclusion for Children with Disabilities: A Critical Literature Review”, *Children & society* 32 (2018): 1–13.

⁷⁵ R. Bhatt, “Theoretical Perspective of Change Management”, *International Journal of Research and Commerce Management* 8, no. 2 (2017): 34–36.

⁷⁶ B. Chiparusha and F. Mavhunduse, “Re-positioning library and information services to cater for patrons with special needs: the Zimbabwe University Libraries perspective”, in *Proceedings of XXI Standing Conference of Eastern, Central and Southern Africa Library and Information Associations (SCECSAL XXI)*, eds. G. Chipeta, L. Malala, P. Mapulanga, A.W.C. Msiska, G. Salanje (Malawi, 2014), 173-178.

⁷⁷ E. N. Haumba and N. Kamusiime, “Promoting effective friendly information and service delivery to persons with disabilities in Uganda”, in *Proceedings of XXI Standing Conference of Eastern, Central and Southern Africa Library and Information Associations (SCECSAL XXI)*, eds. G. Chipeta, L. Malala, P. Mapulanga, A.W.C. Msiska, G. Salanje (Malawi, 2014), 179-187.

⁷⁸ D. B.V. Phiri, “Knowledge and information for persons with special needs: the case of the University of Malawi, Chancellor College”, in *Proceedings of XXI Standing Conference of Eastern, Central and Southern Africa Library and Information Associations (SCECSAL XXI)*, eds. G. Chipeta, L. Malala, P. Mapulanga, A.W.C. Msiska, G. Salanje (Malawi, 2014), 197-199.

χρήστες μπορεί να αποβεί καθοριστική για την εφαρμογή μιας συμπεριληπτικής πολιτικής. Συνακόλουθα, υποστηρίζει ότι ο σχεδιασμός των υποδομών είναι βασικός για τη δημιουργία «κτηρίων χωρίς αποκλεισμούς».⁷⁹

Κατά συνέπεια, για τη συμπερίληψη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στη Βιβλιοθήκη είναι απαραίτητη η εξασφάλιση της φυσικής πρόσβασης σε όλους τους χώρους της.⁸⁰ Καταρχάς, είναι απαραίτητο να είναι εύκολη και ασφαλής η προσέγγιση της περιοχής και του κτηρίου της Βιβλιοθήκης από άτομα με αναπηρία.⁸¹ Έξω από τη Βιβλιοθήκη πρέπει να υπάρχουν αρκετές θέσεις στάθμευσης με το διεθνές σύμβολο για άτομα με ειδικές ανάγκες. Ο χώρος στάθμευσης είναι αναγκαίο να βρίσκεται κοντά στην είσοδο της Βιβλιοθήκης. Η είσοδος θα πρέπει να είναι διαμορφωμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξυπηρετούνται όλοι. Για παράδειγμα μια πόρτα που ανοίγει αυτόματα ή ακόμη και ένα τηλέφωνο μπορούν να διευκολύνουν την πρόσβαση. Χρήσιμες είναι και οι γυάλινες πόρτες με κατάλληλη σήμανση για την προειδοποίηση των ατόμων με προβλήματα όρασης, οι ευανάγνωστες πινακίδες σήμανσης, οι ανεμπόδιστες και φωτιζόμενες διαδρομές πρόσβασης στην είσοδο, η αντιολισθητική επιφάνεια, οι ράμπες για τα αναπηρικά καροτσάκια, τα εικονογράμματα που οδηγούν σε ανελκυστήρες οι οποίοι είναι εξοπλισμένοι με κουμπιά προσβάσιμα από αναπηρικό καροτσάκι και πινακίδες σε γραφή Braille.

Κάθε σημείο της Βιβλιοθήκης, η είσοδος, η υποδοχή, τα βιβλιοστάσια, τα αναγνωστήρια, οι τουαλέτες, οι σκάλες, οι ανελκυστήρες και οι ειδικές αίθουσες πρέπει να είναι προσβάσιμα από άτομα με διαφορετικές μορφές αναπηρίας. Τα άτομα με κινητικά προβλήματα, με προβλήματα όρασης ή ακοής, με νοητική υστέρηση ή δυσλεξία θα πρέπει να μπορούν να κινούνται ανεμπόδιστα σε κάθε σημείο της Βιβλιοθήκης, να επικοινωνούν με το Προσωπικό και να βρίσκουν τα βιβλία και το υλικό που τους ενδιαφέρει.

Για την πρόσβαση στο υλικό και τις υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης τα γραφεία εξυπηρέτησης πρέπει να βρίσκονται κοντά στην είσοδο. Αν η βιβλιοθήκη έχει διαφορετικά επίπεδα, είναι απαραίτητος ένας ανελκυστήρας για αναπηρικά καροτσάκια ή κατάλληλη ράμπα. Τα ράφια, τα τραπέζια ανάγνωσης και οι θέσεις για

---

⁷⁹ Traci Engel Lesneski, “Process to Product: Inclusive Libraries by Design”, IFLA 2018 <https://bit.ly/3fHht0X> (πρόσβαση 31.10.2022)

⁸⁰ J. J. Pionke, “Toward Holistic Accessibility Narratives from Functionally Diverse Patrons”, *Reference & User Services Quarterly* 57 no.1 (2017): 48–56.

⁸¹ D. Koller, M. Le Pouesard and J. A. Rummens, “Defining Social Inclusion for Children with Disabilities: A Critical Literature Review”, *Children & society* 32 (2018): 1–13.

τη χρήση υπολογιστών θα πρέπει να είναι προσβάσιμα στους χρήστες με αναπηρικό καροτσάκι. Τέλος, επιβάλλεται να υπάρχει τουλάχιστον μία τουαλέτα για άτομα με ειδικές ανάγκες.

Στη Βιβλιοθήκη είναι απαραίτητο να υπάρχει ειδικός χώρος, σε κεντρικό σημείο, για άτομα με ειδικές ανάγκες. Είναι χρήσιμο να τοποθετηθεί μία έγχρωμη ταινία στο δάπεδο η οποία θα οδηγεί στο ειδικό τμήμα, να υπάρχει κατάλληλη σήμανση και ο χώρος ανάγνωσης να είναι άνετος και με καλό φωτισμό. Η οπτικοακουστική συλλογή πρέπει να συνοδεύεται από συσκευές αναπαραγωγής ήχου και εικόνας, όπως κασετόφωνο, CD player, συσκευή DAISY (Digital Audio Information System). Επίσης, χρειάζεται εξοπλισμός όπως φωτιζόμενοι μεγεθυντές, ηλεκτρονικοί αναγνώστες ή κλειστό κύκλωμα (CCTV).⁸²

Οι υπολογιστές της Βιβλιοθήκης θα πρέπει να μπορούν να χρησιμοποιηθούν και από χρήστες με αναπηρία. Είναι αναγκαίο να παρέχεται τεχνική υποστήριξη από εκπαιδευμένο Προσωπικό τόσο για τους υπολογιστές όσο και για τον προσαρμοστικό εξοπλισμό. Οι σταθμοί εργασίας υπολογιστών θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένοι στις ανάγκες των ατόμων που χρησιμοποιούν αναπηρικά καροτσάκια, να παρέχονται προσαρμοζόμενα πληκτρολόγια ή καλύμματα πληκτρολογίων για χρήστες με κινητικές δυσλειτουργίες, κατάλληλοι υπολογιστές εξοπλισμένοι με προγράμματα ανάγνωσης οθόνης, μεγέθυνσης και συνθετικής ομιλίας και υπολογιστές εξοπλισμένοι με ομιλία και εκπαιδευτικό λογισμικό κατάλληλο για άτομα με δυσλεξία.⁸³ Καθοριστικής σημασίας είναι, λοιπόν, να λαμβάνεται υπόψη η ιδιαιτερότητα της πρόσβασης που χρειάζονται τα άτομα με αναπηρία.⁸⁴ Η δυνατότητα των ατόμων αυτών να χρησιμοποιούν μόνα τους τον εξοπλισμό τους προσφέρει μεγάλη ικανοποίηση.⁸⁵

Σε κάθε σύγχρονη Βιβλιοθήκη πρέπει να προσφέρονται βιβλία για άτομα με «αναπηρία ανάγνωσης» (reading disability). Το υλικό που προορίζεται για άτομα με αναπηρίες θα πρέπει να εντοπίζεται και να προσεγγίζεται εύκολα. Η Βιβλιοθήκη πρέπει να διαθέτει διαφορετικούς τύπους βιβλίων που απευθύνονται στα άτομα αυτά και

⁸² «Πρόσβαση σε βιβλιοθήκες από άτομα με αναπηρίες – Κατάλογος ενεργειών», *Σειρά Επαγγελματικών Αναφορών της IFLA* 89, επιμ. Birgitta Irvall και Gyda Skat Nielsen, μετάφραση Λουκία Χρυσάφη (Χάγη: IFLA, 2005).

⁸³ Jane Belger and Jacqueline Chelin, “The Inclusive Library: An investigation into provision for students with dyslexia within a sample group of academic libraries in England and Wales”, *Library and Information Research* 37, no. 115 (2013): 7-32.

⁸⁴ V. Vimarlund and M. Manzoor, “E-services for the Social Inclusion of People with Disabilities: A Literature Review”, *Technology and Disability* 29, no. 1-2 (2017): 15–33.

⁸⁵ D. Koh, “Music Catalog for Blind and Visually Impaired Patrons”, *Music Reference Services Quarterly* 22, no. 1-2 (2019): 30–41.

απαιτούν διαφορετικά επίπεδα αναγνωστικών δεξιοτήτων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι Βιβλιοθήκες Luisterpunt και Passend Lezen στις Κάτω Χώρες οι οποίες δανείζουν βιβλία κατάλληλα για άτομα με αναγνωστικές δυσκολίες. Απαραίτητο είναι να εμπλουτιστούν οι Βιβλιοθήκες με ακουστικά ή ηχητικά βιβλία (audiobooks) αλλά και με άλλους τύπους βιβλίων.

Η Βιβλιοθήκη πρέπει να διαθέτει ομιλούντα βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά. Τέτοιο υλικό αποτελούν τα DAISY (Digital Accessible Information System - Ψηφιακό προσβάσιμο σύστημα πληροφοριών) audiobooks. Στα βιβλία αυτά άλλοτε εθελοντές και άλλοτε οι ίδιοι οι συγγραφείς έχουν αναλάβει την αφήγηση του περιεχομένου. Έτσι, μπορούν να αναγνωστούν με την ίδια ευκολία με ένα έντυπο βιβλίο. Οι ακροατές μπορούν να μετακινηθούν από τη μία σελίδα στην άλλη, να ακούσουν ξανά φράσεις ή προτάσεις ή ακόμη και να εισάγουν σελιδοδείκτη σε όποιο σημείο επιθυμούν.

Αρκετά διαδεδομένα είναι ήδη τα βιβλία Braille. Τα τυφλά και τα άτομα με προβλήματα όρασης μπορούν εύκολα να αναγνώσουν αυτά τα βιβλία τα οποία είναι γραμμένα σε γραφή Braille περνώντας τα δάχτυλά τους πάνω από το κείμενο. Χρήσιμα είναι και τα βιβλία σε μεγάλη εκτύπωση. Πρόκειται για βιβλία που εκτυπώνονται σε μορφή A4, έχουν μεγάλο μέγεθος γραμματοσειράς, περισσότερο χώρο μεταξύ των γραμμών και σχεδιασμό ο οποίος είναι σκόπιμα απλός. Λόγω της διάστασής τους διαβάζονται ευκολότερα από τα κανονικά τυπωμένα βιβλία.

Πολύ χρήσιμα είναι και τα βίντεο / DVD βιβλία με υπότιτλους ή / και γλώσσα συμβόλων, τα ηλεκτρονικά βιβλία, τα βιβλία ανάγλυφων εικόνων και τα βιβλία Karaoke. Τα τελευταία αποτελούν ψηφιακά βιβλία που συνδυάζονται με μια προφορική έκδοση. Ο αναγνώστης καθοδηγείται από μια μπάρα Karaoke η οποία ακολουθεί το κείμενο και συμπίπτει χρονικά με την ανθρώπινη φωνή που το διαβάζει. Έτσι, ο αναγνώστης μπορεί να δει σε ποιο σημείο βρίσκεται στη σελίδα καθώς ακούει να διαβάζεται το βιβλίο.

Είναι πολύ σημαντικό το Προσωπικό της Βιβλιοθήκης να είναι ενημερωμένο πάνω στις διάφορες μορφές αναπηρίας και να γνωρίζει πώς να εξυπηρετεί και να καθοδηγεί αυτούς τους χρήστες.⁸⁶ Οι υπάλληλοι θα πρέπει να μπορούν να επικοινωνούν απευθείας με τους χρήστες και όχι μέσω των ατόμων που τα φροντίζει. Καθοριστική είναι η κατάλληλη εκπαίδευση του Προσωπικού. Μπορούν να

---

⁸⁶ N. Kaunda and S. Chizwina, "Providing Access to Students with Print Disabilities: The Case of the North-West University in South Africa", *Journal of Access Services* 16, no. 1 (2019): 6–20.

πραγματοποιούνται συναντήσεις με άτομα με αναπηρία κατά τις οποίες θα γνωστοποιούν τις εμπειρίες, τα παράπονα, τις ανάγκες τους και τις προτάσεις τους για τη βελτίωση της βιβλιοθήκης σε θέματα πρόσβασης. Το Προσωπικό πρέπει να ενημερώνεται τακτικά για τις εξελίξεις στις υπηρεσίες των Βιβλιοθηκών αναφορικά με τις διάφορες ομάδες αναπήρων.

Σε ειδικές περιπτώσεις η Βιβλιοθήκη μπορεί να παρέχει πρόσθετες υπηρεσίες για άτομα με αναπηρία. Τέτοιες μπορεί να είναι η υπηρεσία παράδοσης τεκμηρίων στο σπίτι για άτομα που δεν μπορούν να μεταβούν στη Βιβλιοθήκη, απομακρυσμένες υπηρεσίες για άτομα σε ιδρύματα ή εγκαταστάσεις φροντίδας και η υπηρεσία ανάγνωσης για χρήστες με δυσκολίες ανάγνωσης (π.χ. σύντομα κείμενα, γράμματα, οδηγίες, άρθρα σε κασέτα ή CD) ή η σάρωση κειμένων, για να είναι προσβάσιμα σε έναν υπολογιστή με δυνατότητα ανάγνωσης οθόνης.

Το ενημερωτικό υλικό πρέπει να είναι κατανοητό για όλους τους χρήστες. Οι πληροφορίες πρέπει να διακρίνονται από σαφήνεια, μικροπερίοδο λόγο και να αποφεύγονται οι ξένες λέξεις. Ως προς τη μορφή καλύτερο είναι να υπάρχει αρκετό κενό μεταξύ των παραγράφων, ευκρινείς εικονογραφήσεις να συνοδεύουν το κείμενο, το οποίο να είναι σε σκούρα γραμματοσειρά και λευκό ή ανοιχτόχρωμο φόντο.

Ομοίως, ο δικτυακός τόπος και ο κατάλογος της Βιβλιοθήκης πρέπει να είναι πλήρως προσβάσιμοι από άτομα με αναπηρία ανάγνωσης.⁸⁷ Μια σύγχρονη «συμπεριληπτική Βιβλιοθήκη» οφείλει να διασφαλίζει ότι κάθε άτομο μπορεί να περιηγηθεί στις σελίδες της,⁸⁸ να κάνει αναζήτηση στο περιεχόμενό της, να έχει πρόσβαση και να διαβάζει τις δημοσιεύσεις με ισότιμο τρόπο.⁸⁹ Είναι απαραίτητο να παρέχεται η δυνατότητα μεγέθυνσης του κειμένου, αναγνώστες οθόνης, συνθετική ομιλία και οθόνες Braille. Ο σχεδιασμός της ιστοσελίδας και του καταλόγου είναι χρήσιμο να είναι απλός και σαφής, να περιλαμβάνει γραπτές οδηγίες για το οπτικό και το ακουστικό περιεχόμενο και να παρέχει τη δυνατότητα αναζήτησης. Η πλοήγηση πρέπει να είναι εύκολη και να παρέχεται στους χρήστες λογισμικό για τη μεγέθυνση του κειμένου, την αλλαγή της γραμματοσειράς και της αντίθεσης, του μήκους των

⁸⁷ A. H. Chaputula and P. M. Mapulanga, "Provision of Library Services to People with Disabilities in Malawi", *South African Journal of Library and Information Science* 82, no. 2 (2017): 1–10.

⁸⁸ Sambhavi Chandrashekar and Nadia Caidi, "A Model for Inclusive Design of Digital Libraries", *Proceedings of the 7th ACM/IEEE-CS joint conference on Digital libraries* (2007): 245–246.

⁸⁹ Amanda Meincke Melo and Joseane Giacomelli da Silva, "Online Digital Libraries at Universities: An Inclusive Proposal", in *Universal Access in Human-Computer Interaction. Applications and Services for Quality of Life*, eds. Constantine Stephanidis and Margherita Antona (Heidelberg Dordrecht London New York: Springer, 2013), 372–381.

γραμμών και του διαστήματος μεταξύ των γραμμών. Καλύτερα να αποφεύγονται πλαίσια και πίνακες, κινούμενες εικόνες και κείμενα.

Χρήσιμη μπορεί να είναι και η συνεργασία της Βιβλιοθήκης με εκπροσώπους των ατόμων με αναπηρία, με συναφείς οργανώσεις, ιδρύματα και υπηρεσίες επιφορτισμένες με τη φροντίδα τους, ειδικά σχολεία κ.λπ. Στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να πραγματοποιηθούν ενημερωτικές συναντήσεις για τις υπηρεσίες και τον τρόπο λειτουργίας της Βιβλιοθήκης καθώς και για τη χρήση των υπολογιστών και του τεχνικού εξοπλισμού. Επίσης, μπορούν να διοργανωθούν ομάδες συζήτησης, εκστρατείες ενημέρωσης και ειδικές εκδόσεις, ομιλίες και συνέδρια για μελλοντικές πρωτοβουλίες και θέματα που τους αφορούν. Οι κοινωνικοί εταίροι μπορούν να συμβάλλουν στην προσέγγιση όσο το δυνατόν περισσότερων συμμετεχόντων και στην εκπαίδευση των βιβλιοθηκονόμων. Μέσα από προσπάθειες εξωστρέφειας μπορούν να ευαισθητοποιηθούν όλοι οι πολίτες και να αναπτυχθεί μια σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στη Βιβλιοθήκη και τα άτομα με αναπηρία. Τέτοιου είδους συνεργασίες είναι απαραίτητες για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης που επιδιώκει η Βιβλιοθήκη.⁹⁰

Η συμπερίληψη περιθωριοποιημένων ατόμων

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει συντελεστεί πρόοδος αναφορικά με την ισότητα και τα δικαιώματα των περιθωριοποιημένων ομάδων. Για παράδειγμα, βήματα προόδου έχουν γίνει αναφορικά με τις λεσβίες, τους ομοφυλόφιλους και τους αμφιφυλόφιλους. Λιγότερη πρόοδος έχει συντελεστεί για τα μέλη της queer κοινότητας και για τον transgender πληθυσμό.⁹¹ Το περιβάλλον των Βιβλιοθηκών απέχει ακόμη από το να αποτελεί έναν συμπεριληπτικό χώρο τόσο για αυτόν τον πληθυσμό όσο και για άλλους μειονοτικούς πληθυσμούς. Τα άτομα αυτά συχνά δυσκολεύονται να βρουν υλικό για τις ομάδες στις οποίες ανήκουν, υφίστανται τον ρατσισμό ή την εχθρική στάση τόσο από τα υπόλοιπα μέλη όσο και στις παρεχόμενες υπηρεσίες τους. Συχνά εσωτερικεύουν την περιθωριοποίησή τους και θεωρούν ότι δεν είναι ευπρόσδεκτα στις διάφορες κρατικές δομές και δημόσιες υπηρεσίες.

Αν και έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες για τη βελτίωση της κατάστασης, φαίνεται πως υπάρχουν πολλά ακόμη που πρέπει να γίνουν. Οι Βιβλιοθήκες πρέπει να

⁹⁰ D. Adkins and B. Bushman, "A Special Needs Approach A Study of How Libraries Can Start Programs for Children with Disabilities", *Children and Libraries* (2015): 28–33.

⁹¹ Christopher Knapp, "Creating Safe and Inclusive Spacing for LGBT2Q+ Youth in Public and School Libraries", *Journal of Library Administration* 62, no. 6 (2022): 847–855.

λαμβάνουν πρωτοβουλίες για την προσέλκυση όλων των περιθωριοποιημένων μελών της κοινωνίας και συνεπώς οφείλουν να ενεργοποιηθούν απέναντι στον αποκλεισμό τους, ώστε να βεβαιώνονται ότι όλοι απολαμβάνουν τα οφέλη της ελεύθερης και ανεμπόδιστης πρόσβασης στην πληροφορία, τη γνώση, τη διά βίου μάθηση και τον πολιτισμό. Η μέριμνα για τους περιθωριοποιημένους και τους ασθενέστερους πρέπει να είναι ακόμη μεγαλύτερη καθώς ταυτίζεται με την ουσία της ελεύθερης πρόσβασης, συνδέεται με τη βασική αποστολή μιας βιβλιοθήκης, τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη που παραπέμπουν στην ίση συμμετοχή όλων ανεξαιρέτως των πολιτών.

Η δημιουργία ενός περιβάλλοντος χωρίς αποκλεισμούς συνεπάγεται πολλές δυσκολίες και συχνά προκαλεί μεγάλη ανασφάλεια σχετικά με τις ενέργειες και τις πρακτικές που πρέπει να εφαρμοστούν. Οι άνθρωποι δεν είναι βέβαιοι για το ποιος είναι ο κατάλληλος τρόπος για την εξασφάλιση ενός συμπεριληπτικού χώρου. Ένας χρήσιμος τρόπος είναι να αξιοποιηθεί η γνώμη και οι προτάσεις των περιθωριοποιημένων μελών. Επίσης, ιδιαίτερα ωφέλιμη μπορεί να είναι η παρόμοια εμπειρία που έχουν αποκομίσει άλλα ιδρύματα που έχουν ήδη εφαρμόσει συμπεριληπτικές πολιτικές.⁹²

Αναφορικά με την προώθηση της διαφορετικότητας στις Βιβλιοθήκες μπορούν να ληφθούν αρκετές πρωτοβουλίες⁹³:

Είναι σημαντικό στην πολιτική ανάπτυξης των συλλογών της Βιβλιοθήκης να δηλώνεται η πρόθεση να καλύπτονται και οι ανάγκες των χρηστών που ανήκουν σε περιθωριοποιημένες ομάδες. Κατά τη σύνταξη του στρατηγικού σχεδίου για την πολυμορφία και την συμπερίληψη πρέπει να διασφαλίζεται ότι εκπροσωπούνται και υποστηρίζονται όλες οι περιθωριοποιημένες ομάδες. Κρίνεται σημαντική η ρητή αναφορά ότι απαγορεύονται οι διακρίσεις και η παρενόχληση λόγω ταυτότητας και έκφρασης φύλου. Οι πολιτικές ανάπτυξης των συλλογών πρέπει να περιλαμβάνουν συγκεκριμένες θεματικές περιοχές που τους αφορούν.

Η κύρια συλλογή βιβλίων πρέπει να περιλαμβάνει έναν ικανό αριθμό «συμπεριληπτικών βιβλίων»⁹⁴ τα οποία έχουν ισότιμη θέση σε αυτήν. Η Βιβλιοθήκη οφείλει να αναζητήσει τα μέσα ώστε να αυξηθεί το ποσοστό των βιβλίων αυτών. Απαιτείται, επομένως, η ανάληψη δράσης και πρωτοβουλιών, όπως η αναζήτηση

---

⁹² Brett D. Currier and Tessa White, “Creating the Trans Inclusive Library” (LIS Scholarship Archive, 2019) doi:10.31229/osf.io/re8gf.

⁹³ <https://www.everybodyin.co.uk/library-advice.php>

⁹⁴ Ας μας επιτραπεί ο όρος «συμπεριληπτικό βιβλίο» χάριν συντομίας για τα βιβλία που προωθούν την πολιτική συμπερίληψης μιας βιβλιοθήκης.

πρόσθετης χρηματοδότησης, η εξασφάλιση δωρεών κ.ά. Μια συλλογή που είναι όσο το δυνατόν πληρέστερη και ενημερωμένη, επιτρέπει στους χρήστες, ανεξάρτητα από τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό, να κατανοήσουν καλύτερα τον εαυτό τους⁹⁵ και επιπρόσθετα, καθιστά ευκολότερη την καλλιέργεια της αποδοχής όλων των ανθρώπων, ανεξάρτητα από τη σεξουαλική ή άλλη ιδιαιτερότητά τους.⁹⁶

Εδώ είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι κατά την ανάπτυξη και διαχείριση της συλλογής, ιδίως αυτής που έχει να κάνει με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, πρέπει να συνυπολογιστεί και να παρακολουθείται στενά ο παράγοντας «αυτολογοκρισία». Η αποφυγή της απόκτησης βιβλίων με θέματα με τα οποία οι βιβλιοθηκονόμοι δεν αισθάνονται άνετα ή για τα οποία δεν είναι ενημερωμένοι μπορεί να έχει καταλυτικές επιπτώσεις στις συλλογές της Βιβλιοθήκης. Το γεγονός αυτό καθιστά αναγκαία τη διασφάλιση του ότι, ανεξάρτητα από τις προσωπικές ή κοινωνικές πεποιθήσεις που επηρεάζουν τις κατευθυντήριες γραμμές επιλογής του υλικού, «η πρόσβαση σε πληροφορίες κάθε είδους πρέπει να διατηρείται με γνώμονα τα ηθικά πρότυπα που έχουν τεθεί στον τομέα της βιβλιοθηκονομίας».⁹⁷

Στα «συμπεριληπτικά» βιβλία είναι αναγκαίο να εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζονται οι χαρακτήρες από περιθωριοποιημένα περιβάλλοντα, αν παρουσιάζονται ρεαλιστικά ή μέσα από στερεότυπα. Ενδεχομένως να χρειαστεί να ζητηθεί η γνώμη ειδικών για το αν οι διαφορετικοί χαρακτήρες είναι αυθεντικοί και για το αν ένα «συμπεριληπτικό βιβλίο» ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Χρήσιμο θα ήταν να εμπλακούν χρήστες της Βιβλιοθήκης που ανήκουν σε μειονοτικές ή περιθωριοποιημένες ομάδες στην επιλογή του υλικού. Τέλος, αναγκαίος ίσως είναι ο επανέλεγχος των συμπεριληπτικών βιβλίων, για να αξιολογηθεί σε ποιον βαθμό επιτυγχάνουν την ένταξη και την ποικιλομορφία.

Η ανάπτυξη σχέσεων ανάμεσα στη Βιβλιοθήκη και κοινότητες μειονοτικών ή περιθωριοποιημένων ατόμων μπορεί να αποβεί καθοριστική. Τέτοιες συνεργασίες μπορούν να οδηγήσουν σε χρήσιμες προτάσεις για τον εμπλουτισμό των συλλογών με πιο ποικιλόμορφο, συμπεριληπτικό υλικό. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η Openbare Bibliotheek του Άμστερνταμ, η οποία έχει δημιουργήσει το Het Huis van

⁹⁵ Christopher Knapp, “Creating Safe and Inclusive Spacing for LGBT2Q+ Youth in Public and School Libraries”, *Journal of Library Administration* 62, no. 6 (2022): 847–855.

⁹⁶ J. Z. Lester, “Homosexuality in children’s literature: An intersectional analysis of queer-themed picture books”, *Journal of LGBT Youth* 11, (2014): 244–275.

⁹⁷ C. P. Garry, “Selection or censorship? School librarians and LGBTQ resources”, *School Libraries Worldwide* 21, no. 1 (2015): 73.

alle Talen. Πρόκειται για μια πλατφόρμα συνεργασίας στην οποία η Βιβλιοθήκη, οι κοινότητες και φορείς διαφορετικών πολιτισμών συνεργάζονται, για να εμπλουτίσουν τις συλλογές και τις δραστηριότητες της Βιβλιοθήκης με νέο υλικό.⁹⁸

Στην αναζήτηση έργων συγγραφέων και δημιουργών που ανήκουν σε περιθωριοποιημένες ομάδες και περιβάλλοντα μπορεί να βοηθήσει η επικοινωνία και η συνεργασία με τους εκδότες και τους προμηθευτές των Βιβλιοθηκών. Καταρχάς, πρέπει να ενημερωθούν ότι η Βιβλιοθήκη αναζητά «διαφορετικούς» συγγραφείς και βιβλία. Στην επικοινωνία αυτή είναι χρήσιμο να δίνονται συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με το είδος της συμπερίληψης που επιδιώκεται. Απαραίτητη είναι και η ανατροφοδότηση των προμηθευτών σχετικά με τις θεματικές περιοχές που απουσιάζουν ή υποεκπροσωπούνται στις συλλογές της Βιβλιοθήκης. Σημαντική είναι η συνεργασία και υποστήριξη όσων δημιουργούν, επιμελούνται, γράφουν και εκδίδουν συμπεριληπτικά βιβλία υψηλής ποιότητας.

Απαραίτητη είναι η προώθηση και προβολή των συμπεριληπτικών βιβλίων. Τα βιβλία αυτά πρέπει να προωθούνται, όπως κάθε άλλο βιβλίο. Πρέπει να υπάρξει μέριμνα για τον τρόπο παρουσίασης, προώθησης και τοποθέτησής τους στα ράφια, για να διευκολυνθεί η πρόσβαση του κοινού σε αυτά. Ταυτόχρονα, μπορεί να δημιουργηθεί ένας ψηφιακός οδηγός για συμπεριληπτικά βιβλία.⁹⁹ Η Bibliotheek Midden-Brabant στην Ολλανδία ήδη εφαρμόζει αυτό το μέτρο, αφιερώνοντας ένα τμήμα του δικτυακού της τόπου στη «διαφορετική και χωρίς αποκλεισμούς λογοτεχνία».¹⁰⁰ Για την προώθηση αυτού του υλικού μπορεί να βοηθήσει μια παρόμοια προσέγγιση στην καταλογογράφηση. Έτσι, η Βιβλιοθήκη μπορεί να παρέχει έναν ψηφιακό οδηγό για τους χρήστες που ενδιαφέρονται να διαβάσουν βιβλία σχετικά με τη διαφορετικότητα, τη συμπερίληψη, τους ΛΟΑΤΚΙ+ κτλ. Μπορούν να δημιουργηθούν ειδικές λίστες βιβλίων για ενήλικες, εφήβους και παιδιά καθώς και παραπομπές σε άλλο υλικό, όπως συμβουλές προβολής, υπάρχουσες κοινότητες και αρθρογραφία. Έτσι, θα διευκολύνονται οι χρήστες να εντοπίζουν τα συμπεριληπτικά βιβλία που τους ενδιαφέρουν. Μια εναλλακτική λύση αποτελεί η δημιουργία ειδικών

---

⁹⁸ “Diversity and inclusion in libraries: three examples of good practice”, *everyeffortmatters.eu*, <https://www.everyeffortmatters.eu/post/diversity-and-inclusion-in-libraries-three-examples-of-good-practice> (πρόσβαση 25/10/2022).

⁹⁹ Christopher Knapp, “Creating Safe and Inclusive Spacing for LGBT2Q+ Youth in Public and School Libraries”, *Journal of Library Administration* 62, no. 6 (2022): 847–855.

¹⁰⁰ “Diversity and inclusion in libraries: three examples of good practice”, *everyeffortmatters.eu*, <https://www.everyeffortmatters.eu/post/diversity-and-inclusion-in-libraries-three-examples-of-good-practice> (πρόσβαση 25/10/2022).

«συμπεριληπτικών» σελίδων στο πλαίσιο, ενδεχομένως, άλλων θεματικών σελίδων ή περιοχών στον δικτυακό τόπο της βιβλιοθήκης, οι οποίες θα είναι εύκολα προσβάσιμες από την αρχική σελίδα της.

Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό κατά την καταλογογράφηση του υλικού να επιλέγονται όροι που δεν οδηγούν σε αποκλεισμό ή ακόμη και να αντικαθίστανται παλιότεροι όροι του καταλόγου από νέους «συμπεριληπτικούς», οι οποίοι δεν νοούνται ως προσβλητικοί. Επίσης, είναι απαραίτητο να εκπροσωπούνται ισότιμα όλες οι διαφορετικές κατηγορίες περιθωριοποιημένων ομάδων κατά την θεματική περιγραφή του υλικού στους καταλόγους της Βιβλιοθήκης.

Όταν οι «περιθωριοποιημένοι» χρήστες δεν μπορούν να εντοπίσουν υλικό που τους ενδιαφέρει σε φυσική μορφή, συνήθως αναζητούν απαντήσεις στις ερωτήσεις τους στο διαδίκτυο, το οποίο θεωρούν ασφαλέστερο μέσο πρόσβασης σε πληροφορίες από την πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία. Είναι σημαντικό η Βιβλιοθήκη να τους παρέχει και ηλεκτρονική πρόσβαση στο υλικό που αναζητούν. Έτσι, πρέπει οι χρήστες να έχουν τη δυνατότητα να αναζητούν πληροφορίες για περιθωριοποιημένα άτομα, ομάδες και συναφή θέματα χωρίς περιορισμούς. Η πρόσβαση σε διαδικτυακά φόρουμ και ιστολόγια τους παρέχει πληροφοριακό υλικό, συμβουλές και βιωμένες εμπειρίες τα οποία καλύπτουν τα ενδιαφέροντα και τις αναζητήσεις τους.

Αναγκαία στο σημείο αυτό είναι η ενίσχυση του ψηφιακού αλφαριθμητισμού των χρηστών. Μέσα από προγράμματα ψηφιακού γραμματισμού της Βιβλιοθήκης οι χρήστες θα εκπαιδευτούν στην ασφαλή πλοήγηση στον ψηφιακό κόσμο και θα ενημερωθούν για τους κινδύνους του διαδικτύου, την εκμετάλλευση, τις ανεπιθύμητες προσεγγίσεις, την πορνογραφία κτλ.

Καθοριστικής σημασίας είναι η ενημέρωση του Προσωπικού για τα «συμπεριληπτικά βιβλία». Είναι απαραίτητο το Προσωπικό να γνωρίζει τα βιβλία αυτά και να είναι σε θέση να απαντήσει σε ερωτήσεις και απορίες των χρηστών σχετικά με τους χαρακτήρες και τα θέματα που καλύπτουν. Το θέμα της συμπερίληψης και της διαφορετικότητας πρέπει να ενταχθεί στις καθημερινές συζητήσεις και τα ενδιαφέροντα των υπαλλήλων και να γίνει κατανοητή η σημασία του από όλους. Χρήσιμες είναι οι συζητήσεις για τα στερεότυπα και την προσβασιμότητα, η έρευνα και η μελέτη των διάφορων πτυχών της διαφορετικότητας, η παρακολούθηση προγραμμάτων, ιστολογίων και εκδηλώσεων. Όλα αυτά μπορούν να αποτελέσουν αφετηρία για τον εμπλουτισμό των γνώσεων του Προσωπικού πάνω στα θέματα της συμπερίληψης και της διαφορετικότητας.

Μπορούν να διοργανωθούν εκπαιδευτικά σεμινάρια, συνέδρια, εκδηλώσεις και συζητήσεις σχετικά με τη συμπερίληψη και τη διαφορετικότητα, προκειμένου να ενημερωθούν, να ευαισθητοποιηθούν και να εμπνευστούν οι χρήστες και το Προσωπικό της Βιβλιοθήκης.¹⁰¹ Στις εκδηλώσεις αυτές είναι σημαντικό να παρουσιάζεται μια ευρεία γκάμα συγγραφέων και δημιουργών. Ταυτόχρονα, απαιτείται η εξασφάλιση της καλύτερης δυνατής προώθησης και συμμετοχής όσο το δυνατόν περισσότερων χρηστών. Οι εκδηλώσεις για τα συμπεριληπτικά βιβλία πρέπει να είναι ανοιχτές σε όλα τα ακροατήρια και ο χώρος φιλόξενος για όλους.

Η ηγεσία της Βιβλιοθήκης πρέπει να εντοπίζει κάθε ευκαιρία για εκπαίδευση του Προσωπικού σε θέματα συμπερίληψης. Έτσι, οι υπάλληλοι θα παρακινούνται, θα εκπαιδεύονται και θα εμπνέονται να συμβάλλουν στο να αποτελεί η Βιβλιοθήκη ένα φιλικό περιβάλλον ανοιχτό σε όλους, χωρίς αποκλεισμούς, και με υπηρεσίες που καλύπτουν όσο το δυνατόν περισσότερους χρήστες που ανήκουν σε περιθωριοποιημένες ομάδες.

Η συμπεριληπτική πολιτική μπορεί να εφαρμοστεί ακόμη και στις τουαλέτες των Βιβλιοθηκών. Εάν υπάρχει η δυνατότητα για ουδέτερες ως προς το φύλο τουαλέτες, είναι σημαντικό αυτές να ορίζονται με συμπεριληπτικούς όρους, όπως «τουαλέτες όλων των φύλων», «ουδέτερες από άποψη φύλου», κ.λπ.. Μια άλλη πρόταση είναι η αλλαγή της σήμανσης της τουαλέτας ξεχωριστά για το φύλο άνδρα ή γυναίκας σε τουαλέτα για όλα τα φύλα. Με τη μετατροπή αυτή η Βιβλιοθήκη δηλώνει έμπρακτα την αποδοχή όλων των φύλων.

Το άνοιγμα της Βιβλιοθήκης στην κοινωνία συνδέεται και με την ανάπτυξη των λεγόμενων «έξυπνων κοινοτήτων» (smart communities). Αφορά τις προσπάθειες μετασχηματισμού των κοινοτήτων, προκειμένου να γίνουν πιο βιώσιμες, αποτελεσματικές, διαφανείς και συμπεριληπτικές. Η Βιβλιοθήκη μπορεί να ασκήσει καθοριστικό ρόλο στον αστικό σχεδιασμό¹⁰² και στις αναγκαίες αλλαγές¹⁰³ μέσα από τις υπηρεσίες και προγράμματα που προσφέρει για την κάλυψη των αναγκών των

¹⁰¹ A. K. Steck and D. Perry, “Challenging heteronormativity: Creating a safe and inclusive environment for LGBTQ students”, *Journal of School Violence*, 17, no. 2 (2017): 231–236.

¹⁰² Ellen P. Goodman, “Smart Cities” Meet “Anchor Institutions”: the Case of Broadband and the Public Library”, *Fordham Urban Law Journal* 41, no. 5 (2014): 1665–1694, <https://bit.ly/3WBjnMw> (πρόσβαση 30.10.2022).

¹⁰³ Michael H. Norton and Emily Dowdall, *Strengthening Networks, Sparking Change: Museums and Libraries as Community Catalysts*. (2016), 1–59. <https://bit.ly/3sZHJH0> (πρόσβαση 06.11.2022)

χρηστών. Αναγνωρίζει πλέον και αισθάνεται ευθύνη απέναντι στους χρήστες και τις κοινωνικές ομάδες που υπηρετεί.¹⁰⁴

Η Βιβλιοθήκη έχει τη δυνατότητα να υποστηρίξει τους φτωχούς και τους κοινωνικά αδικημένους παρέχοντας τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν ηλεκτρονικούς υπολογιστές, να έχουν πρόσβαση σε Wi-Fi, ηλεκτρονικές πηγές, ηλεκτρονικά βιβλία, περιοδικά και βάσεις δεδομένων, δωρεάν αίθουσες συνεδριάσεων, βοήθεια για τον αλφαριθμητισμό, βοήθεια με γλωσσικές δεξιότητες και αναζήτηση εργασίας. Παράλληλα, μπορεί να προωθήσει τους στόχους της κοινότητας¹⁰⁵ και την επικοινωνία,¹⁰⁶ παρέχοντας στους χρήστες έναν ασφαλές, φιλόξενο και εξυπηρετικό χώρο στον οποίο μπορούν να καταφύγουν.¹⁰⁷ Σε αυτό το περιβάλλον μπορεί να τους παρέχει υπηρεσίες εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης διαθέτοντας πρόσθετο προσωπικό, υλικά, εγκαταστάσεις, κτλ.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι άστεγοι. Αρχικά, η Βιβλιοθήκη μπορεί να φροντίσει για την κάλυψη κάποιων βασικών αναγκών τους. Συγκεκριμένα, μπορεί να τους προσφέρει θερμαινόμενες - κατά τη διάρκεια του χειμώνα - και κλιματιζόμενες - κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού - αίθουσες, για να τους ανακουφίσει από τις ακραίες κλιματολογικές συνθήκες. Επίσης, σε συνεργασία και με άλλους φορείς μπορεί να τους παρέχει τρόφιμα, νερό, ρούχα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης τα οποία θα συγκεντρώνονται στους χώρους της. Παράλληλα, μπορεί να οργανώσει υπηρεσίες και προγράμματα, όπως είναι η πληροφοριακή παιδεία και τα δημιουργικά εργαστήρια για άστεγους, η παροχή υποστήριξης για τη σύνταξη οποιουδήποτε κειμένου, η διοργάνωση bazaar για την πώληση αντικειμένων που κατασκευάζονται από τους άστεγους και η προώθηση προγραμμάτων σχετικών με την κοινωνικοποίηση και την επανένταξή τους στην αγορά εργασίας.¹⁰⁸ Παράλληλα,

¹⁰⁴ J. D. Rendtorff, *Responsibility, Ethics and Legitimacy of Corporations* (Denmark: Copenhagen Business School Press, 2009).

¹⁰⁵ John B. Horrigan, *The Role of Libraries in Advancing Community Goals: An analysis of factors influencing local officials' responses in the ICMA/Aspen Institute/PLA Libraries Survey*. Technical Report. The Aspen Institute, (Washington, DC: 2016) <https://bit.ly/2Id0HS4> (πρόσβαση 06.11.2022)

¹⁰⁶ Aleksandar Jerkov, Adam Sofronijevic, and Dejana Kavaja Stanisic, "Smart and sustainable library: Information literacy hub of a new city", *Communications in Computer and Information Science* 552 (2015): 350–359.

¹⁰⁷ L. E. Holt and G. E. Holt, *Public Library Services for the Poor: Doing All We Can* (Chicago: American Library Association, 2010).

¹⁰⁸ A. Kelleher, "Not just a place to sleep: homeless perspectives on libraries in central Michigan", *Library Review*, 62, no. 1/2 (2013): 19-33.

μπορεί να τους παρέχει δωρεάν πρόσβαση, χωρίς τη χρήση ταυτότητας, κάρτας ή συνδρομής, στο υλικό και τις υπηρεσίες της.¹⁰⁹

Ξεχωριστή κατηγορία αποτελούν οι χρήστες που βρίσκονται μακριά από τα αστικά κέντρα και τις Βιβλιοθήκες. Στο παρελθόν έγιναν κάποιες προσπάθειες να αποκεντρωθούν οι συλλογές και οι υπηρεσίες των Βιβλιοθηκών.¹¹⁰ Σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές των απομακρυσμένων αυτών περιοχών πραγματοποιήθηκαν προσπάθειες να φτάνει το υλικό τους σε χρήστες που δεν είχαν τη δυνατότητα να μεταβούν στο φυσικό χώρο της Βιβλιοθήκης. Οι περιοδεύουσες ή κινητές Βιβλιοθήκες, τα βιβλιοαυτοκίνητα αποσκοπούσαν να προσεγγίσουν ανθρώπους που στερούνταν κατάλληλης βιβλιοθηκονομικής εξυπηρέτησης. Παρά τα προβλήματα – κυρίως οικονομικής φύσης – που συνεπαγόταν η αποστολή βιβλίων σε μεγάλες αποστάσεις, οι περιοδεύοντες βιβλιοθηκονόμοι και τα βιβλιοαυτοκίνητα κατόρθωσαν να προσφέρουν την αναγνωστική ευχαρίστηση σε χρήστες περιφερειακών και απομακρυσμένων περιοχών, αυξάνοντας έτσι το ενδιαφέρον των κατοίκων της υπαίθρου για την ανάπτυξη τοπικών Βιβλιοθηκών.¹¹¹

Ιδιαίτερη κατηγορία χρηστών αποτελούν οι φυλακισμένοι. Η διάθεση βιβλίων στους κρατούμενους συχνά αποτελεί για αυτούς μια σανίδα σωτηρίας. Στη σημερινή εποχή της υψηλής τεχνολογίας το έντυπο υλικό αποκτά άλλη αξία για αυτούς. Μέσα από τις υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης – πάντα σε συνεννόηση και σύμφωνα με τους κανόνες του σωφρονιστικού καταστήματος στο οποίο ανήκουν οι έγκλειστοι – μπορεί να βελτιωθεί, να γίνει λίγο πιο ανθρώπινο και φωτεινό το περιβάλλον των φυλακών, όπου συχνά κυριαρχεί η ένταση και οι συγκρούσεις.¹¹²

Σημαντική είναι και η ελεύθερη διάθεση των εργασιών των ακαδημαϊκών μελών των πανεπιστημίων και άλλου υλικού μέσω των ψηφιακών αποθετηρίων τους. Οι δημοσιεύσεις αυτές οι οποίες εμπλουτίζουν διαρκώς τα αποθετήρια είναι διαθέσιμες δωρεάν σε οποιονδήποτε έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο. Έτσι, μπορούν να αξιοποιηθούν από χρήστες που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να αποκτήσουν τέτοιο υλικό που είναι απαραίτητο για τις σπουδές και τις έρευνές τους.

¹⁰⁹ S. Bunic, “Libraries and the homeless: Experiences, challenges and opportunities - socio-economic background of homelessness in Croatia”, *Library Review* 62, no. 1/2 (2013). 34-42.

¹¹⁰ P. Winnick and H. H. Lyman, “Library Services to the Disadvantaged and Handicapped”, *ALA Bulletin*, 61, no. 9 (1967): 1065-1074

¹¹¹ J. Cummings, “How Can We Fail?” The Texas State Library's Traveling Libraries and Bookmobiles, 1916-1966”, *Libraries & the Cultural Record*, 44, no. 3(2009): 299.

¹¹² S. Clark and E. MacCreagh, *Library Services to the Incarcerated: Applying the Public Library Model to Correctional Facility Libraries* (Connecticut: Libraries Unlimited, 2006).

Ταυτόχρονα, η Βιβλιοθήκη μπορεί να εφαρμόζει καλές πρακτικές, πραγματοποιώντας μαθήματα βασικού τεχνολογικού γραμματισμού, παρέχοντας ελεύθερο ασύρματο δίκτυο ακόμη και στους χώρους εκτός της Βιβλιοθήκης ή και πέρα από το ωράριο λειτουργίας της, εφαρμόζοντας προγράμματα αυτόματου δανεισμού και διοργανώνοντας εργαστήρια προηγμένης τεχνολογίας. Ακόμη πιο ουσιαστική για τη σύνδεση της Βιβλιοθήκης με την κοινωνία είναι η διοργάνωση προγραμμάτων για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών των χρηστών, όπως είναι τα μαθήματα εκμάθησης της γλώσσας, υπηρεσίες διδασκαλίας και μόρφωσης, υπηρεσίες υποστήριξης της σταδιοδρομίας, νεανικής επιχειρηματικότητας αλλά και χρηματοοικονομικού και υγειονομικού αλφαριθμητισμού.

Η Βιβλιοθήκη μπορεί επίσης να απευθύνεται σε περιθωριοποιημένους χρήστες που διατρέχουν κίνδυνο, όπως είναι οι φυλακισμένοι και τα άτομα που επιδιώκουν την επανένταξή τους στην κοινωνία. Ιδιαίτερα ωφέλιμη είναι η οργάνωση δραστηριοτήτων που επιτρέπουν σε διαφορετικές ομάδες χρηστών να έρχονται σε επαφή, να γνωρίζονται, να εργάζονται μαζί σε κοινόχρηστους χώρους και να βελτιώνουν τις κοινότητές τους. Μια ακόμη δράση αφορά στην παροχή της δυνατότητας να δανείζονται οι χρήστες, από ειδικές συλλογές που θα δημιουργηθούν, αντικείμενα που τους είναι χρήσιμα, όπως εργαλεία, παιχνίδια, συσκευές, εξοπλισμό κ.ά., η οποία πέρα από τη χρηστικότητα της χαρακτηρία θα προσελκύσει περισσότερα άτομα στη Βιβλιοθήκη.

Τέλος, απαραίτητη είναι η ανάπτυξη συνεργασιών ανάμεσα στη Βιβλιοθήκη και άλλους φορείς, όπως δημοτικές και δημόσιες αρχές, τοπικοί κοινοτικοί και πολιτιστικοί οργανισμοί και επιχειρήσεις. Οι συνεργασίες αυτές παρέχουν στη Βιβλιοθήκη πόρους και χρηματοδοτήσεις που τους επιτρέπουν να προσφέρουν νέα προγράμματα και υπηρεσίες στους χρήστες τους. Συνακόλουθα, οι συνεργασίες αυτές είναι αμοιβαία επωφελείς για τους δήμους, τις Βιβλιοθήκες και τους πολίτες.¹¹³

Εφαρμογή της συμπερίληψης στο Προσωπικό των Βιβλιοθηκών

Κατά καιρούς έχουν δημοσιευτεί πολλά άρθρα για το ζήτημα της φυλετικής ποικιλομορφίας στους βιβλιοθηκονόμους. Τα περισσότερα από αυτά καταγράφουν την ανάγκη βελτίωσης της θέσης των έγχρωμων βιβλιοθηκονόμων στις Βιβλιοθήκες. Οι χρήστες θεωρούν σημαντικό το Προσωπικό να αποτελείται από υπαλλήλους

¹¹³ Shannon Mersand, Mila Gascó, J. Ramon Gil-Garcia, G. Brian Burke, Miguel Figueroa and Megan Sutherland, “The role of public libraries in smart, inclusive, and connected communities: current and best practices” (2018), <https://bit.ly/3Te1m8W> (πρόσβαση 06.11.2022)

διαφορετικής προέλευσης και κουλτούρας. Η εκπροσώπηση διαφορετικών λαών και πολιτισμών στη Βιβλιοθήκη συμβάλλει στην αίσθηση ότι υπάρχει πραγματική αποδοχή της διαφορετικότητας και βοηθά και τη διαδικασία της μάθησης. Οι υπάλληλοι με διαφορετική κουλτούρα μπορούν να υποστηρίξουν την πολυπολιτισμικότητα στην καταλογογράφηση περιορίζοντας τους αποκλεισμούς.

Η Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών πραγματοποίησε το 2007 μια έρευνα με τίτλο “Diversity Counts” σχετικά με το φύλο, τη φυλή και την ηλικία των βιβλιοθηκονόμων. Τα αποτελέσματα φανέρωσαν ότι το Προσωπικό των Βιβλιοθηκών αποτελείται κυρίως από γυναίκες λευκού χρώματος. Το ποσοστό των ατόμων που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες είναι μικρό, καθώς περιορίζεται στο 11% με 12%. Γενικότερα, έχει παρατηρηθεί ότι στις Βιβλιοθήκες - ιδίως στις Ακαδημαϊκές - σπάνια προσλαμβάνονται και εργάζονται έγχρωμοι βιβλιοθηκονόμοι.

Η πλειοψηφία όσων συμμετείχαν στην έρευνα υποστήριξαν ότι τίθενται εμπόδια στη διαφορετική προέλευση των βιβλιοθηκονόμων στις Βιβλιοθήκες. Αρκετοί παραδέχτηκαν ότι δεν εφαρμόζεται κάποια στρατηγική για την αντιμετώπιση αυτής της πραγματικότητας. Σύμφωνα με την τελευταία έκδοση της έκθεσης “Diversity Counts” «η βιβλιοθηκονομία παραμένει ένα συντριπτικά λευκό επάγγελμα». Το γεγονός αυτό φανερώνει ότι απαιτείται ακόμη σημαντική πρόοδος στον τομέα της εκπαίδευσης της επιστήμης της βιβλιοθηκονομίας και κατ’ επέκταση της πολιτισμικής ευαισθητοποίησης και της ποικιλομορφίας στις Βιβλιοθήκες.¹¹⁴

Τα αποτελέσματα οδήγησαν ορισμένους να δηλώσουν ότι προτίθενται να αναλάβουν κάποια δράση στο μέλλον. Η αναγνώριση του προβλήματος, δηλαδή η σαφής έλλειψη ποικιλομορφίας - ιδιαίτερα της φυλετικής - αποτελεί ένα πρώτο βήμα. Εντούτοις, η αναβολή της αντιμετώπισής του παρατείνει το πρόβλημα. Η πρόσληψη ενός έγχρωμου ειδικευόμενου βιβλιοθηκονόμου για ένα μικρό χρονικό διάστημα δεν αποτελεί μόνιμη λύση. Για να αλλάξει η υπάρχουσα κουλτούρα, απαιτείται συνεχής προσπάθεια. Πρέπει να προσλαμβάνεται σταθερά Προσωπικό διαφορετικής προέλευσης σε μόνιμες θέσεις και να σταματήσει κάθε μορφή αποκλεισμού έγχρωμων ή άλλων μειονοτικών ομάδων. Καθίσταται αναγκαίο να ληφθούν πρωτοβουλίες για μια

---

¹¹⁴ Sojourna Cunningham, Samantha Guss, and Jennifer Stout, “Challenging the ‘Good Fit’ Narrative: Creating Inclusive Recruitment Practices in Academic Libraries”, in *Recasting the Narrative: The Proceedings of the ACRL 2019 Conference*, edited by Dawn M. Mueller (Cleveland, Ohio: ACRL, 2019), 12-21.

ισορροπία στο Προσωπικό των Βιβλιοθηκών και των κέντρων πληροφόρησης, προκειμένου να μην αποκλείονται έγχρωμοι ή βιβλιοθηκονόμοι άλλων φυλών.¹¹⁵

Συχνά, το γεγονός ότι δεν ενισχύεται η φυλετική ποικιλομορφία στις Βιβλιοθήκες συνδέεται και με το χαμηλό ποσοστό έγχρωμων που λαμβάνουν ανώτατη μόρφωση. Εδώ εντάσσεται και το φαινόμενο της «περιστρεφόμενης πόρτας» για τους έγχρωμους υπαλλήλους. Πρόκειται για την τάση το πανεπιστήμιο ή η Βιβλιοθήκη να σταματά τις προσπάθειες για την αύξηση του έγχρωμου ή του Προσωπικού που ανήκει σε άλλες φυλές μόλις προσλάβει έναν υπάλληλο που ανήκει σε αυτές. Επιπρόσθετα, θεωρώντας ότι δεν απαιτείται να κάνει κάτι περισσότερο, δεν φροντίζει για τις συνθήκες που θα αντιμετωπίσει αυτό το άτομο στο εργασιακό του περιβάλλον. Συχνά το άτομο βιώνει τον αποκλεισμό ή ένα κλίμα που δεν διευκολύνει την απασχόληση και την εξέλιξή του, με αποτέλεσμα να εγκαταλείπει τη θέση του για κάποια άλλη. Στην περίπτωση αυτή το ίδρυμα συνήθως περιορίζεται στο να προσλάβει ένα άλλο άτομο που ανήκει σε μια από τις παραπάνω κατηγορίες.¹¹⁶ Έτσι, όταν ένας έγχρωμος βιβλιοθηκονόμος αποχωρεί, ένας άλλος έγχρωμος τον αντικαθιστά, με συνέπεια να μην αυξάνεται ουσιαστικά ο αριθμός των υπαλλήλων διαφορετικής προέλευσης ούτε να βελτιώνονται οι συνθήκες εργασίας τους.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι το κλίμα που επικρατεί στη Βιβλιοθήκη¹¹⁷ μπορεί να οδηγήσει τους υπαλλήλους αυτούς να αποχωρήσουν για ψυχολογικούς λόγους.¹¹⁸ Συγκεκριμένα, οι υπάλληλοι νιώθουν ότι τους περιφρονούν, τους πατρνάρουν ή τους αγνοούν,¹¹⁹ ότι αντιμετωπίζονται ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας¹²⁰ και ότι τους υποτιμούν και τους αποκλείουν.¹²¹ Άλλοι επιλέγουν οι ίδιοι την απομόνωση, για να αποφύγουν τη ρατσιστική αντιμετώπιση των συναδέλφων

¹¹⁵ Isabel Espinal, Tonia Sutherland, and Charlotte Roh, “A Holistic Approach for Inclusive Librarianship: Decentering Whiteness in Our Profession” *Library Trends* 67, no. 1 (2018): 147-162.

¹¹⁶ Jaena Alabi, “From Hostile to Inclusive: Strategies for Improving the Racial Climate of Academic Libraries”, *Library Trends* 67, no. 1 (2018): 131-146.

¹¹⁷ U. M. Jayakumar, T. C. Howard, W. R. Allen and J. C. Han, “Racial Privilege in the Professoriate: An Exploration of Campus Climate, Retention, and Satisfaction”, *Journal of Higher Education* 80, no 5 (2009): 538-563.

¹¹⁸ K. A., Griffin, M. J. Pifer, J. R. Humphrey and A. M. Hazelwood, “(Re)Defining Departure: Exploring Black Professors’ Experiences with and Responses to Racism and Racial Climate”, *American Journal of Education* 117, no. 4 (2011): 495-526.

¹¹⁹ P. A. Hall, “Yassuh! I’s the Reference Librarian!”, *American Libraries* 19, no. 10 (1988): 900-901.

¹²⁰ I. T. Damasco and D. Hodges, “Tenure and Promotion Experiences of Academic Librarians of Color.” *College & Research Libraries* 73, no. 3 (2012): 279-301.

¹²¹ J. Alabi, “‘This Actually Happened’: An Analysis of Librarians’ Responses to a Survey about Racial Microaggressions”, *Journal of Library Administration* 55, no. 3 (2015): 179-191.

τους.¹²² Επίσης, νιώθουν ότι πρέπει να καταβάλλουν τη διπλάσια προσπάθεια,¹²³ για να αποδείξουν την αξία τους σε σχέση με τους λευκούς υπαλλήλους της Βιβλιοθήκης¹²⁴ ή να έχουν την απόδοση ενός «υπερανθρώπου».¹²⁵ Συχνά αισθάνονται ότι αντιμετωπίζουν εμπόδια στην επαγγελματική τους εξέλιξη και ότι δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες με τους λευκούς συναδέλφους τους, για να καταλάβουν θέσεις ηγεσίας.¹²⁶ Άλλες φορές νιώθουν να αμφισβητείται η επάρκεια και οι ικανότητές τους και κατηγορούνται ότι είναι υπερευαίσθητοι απέναντι σε τέτοιες συμπεριφορές.¹²⁷

Υπάρχουν αρκετές πρωτοβουλίες που μπορούν να ληφθούν για τη βελτίωση της κατάστασης:

Καταρχάς, απαιτείται η αναγνώριση του προβλήματος, όπου αυτό εμφανίζεται.¹²⁸ Είναι απαραίτητο οι βιβλιοθηκονόμοι να ενημερωθούν για τον αποκλεισμό των συναδέλφων τους που ανήκουν σε άλλες φυλές από τις θέσεις εργασίας στις Βιβλιοθήκες. Αυτό μπορεί να συμβεί μέσα από έντυπα, βιβλία, διαλέξεις και άλλες παρόμοιες δραστηριότητες. Μόνο με την ανάληψη δράσης θα επιτευχθεί η αναγνώριση του προβλήματος, η εγκατάλειψη της απάθειας και της αναβλητικότητας και η πραγματική αλλαγή της στάσης απέναντι στη διαφορετικότητα.

Τα ακαδημαϊκά ιδρύματα και οι Βιβλιοθήκες πρέπει να επιδιώξουν την ενίσχυση της διαφορετικότητας και της πολυμορφίας. Καταρχάς, απαιτείται περισσότερη ευελιξία στις πρακτικές πρόσληψης που εφαρμόζονται και πραγματική διάθεση να προσληφθεί ένας βιβλιοθηκονόμος άλλου χρώματος ή φυλής. Σε ορισμένες

¹²² D. A. Curry, 1994. "Your Worries Ain't Like Mine: African American Librarians and the Pervasiveness of Racism, Prejudice and Discrimination in Academe." *Reference Librarian*, (1994): 45–46, 299–311.

¹²³ K. L. Griffin, "Pursuing Tenure and Promotion in the Academy: A Librarian's Cautionary Tale", *Negro Educational Review* 64, no. 1–4 (2013): 77–96.

¹²⁴ P. Ball, "African American Male Library Administrators in Public and Academic Libraries", *College & Research Libraries* 56, no. 6 (1995): 531–545.

¹²⁵ A. S. Nosakhare, "Serving with a Sense of Purpose: A Black Woman Librarian in Rural New Mexico", in *Where Are All the Librarians of Color? The Experiences of People of Color in Academia*, eds. R. Hankins and M. Juárez (Sacramento, CA: Library Juice Press, 2016), 161–186.

¹²⁶ R. Hankins, "Racial Realism or Foolish Optimism: An African American Muslim Woman in the Field", in *Where Are All the Librarians of Color? The Experiences of People of Color in Academia*, eds. R. Hankins and M. Juárez (Sacramento, CA: Library Juice Press, 2016), 209–219.

¹²⁷ B. D. Tatum, "Why Are All the Black Kids Sitting Together in the Cafeteria?": *And Other Conversations about Race* (New York: Basic Books, 2003).

¹²⁸ K. L. Y. Nadal, K. E. Griffin, V. M. Vargas, M.-A. Issa, O. B. Lyons and M. Tobio, "Processes and Struggles with Racial Microaggressions from the White American Perspective: Recommendations for Workplace Settings", in *Praeger Handbook on Understanding and Preventing Workplace Discrimination*. Vol. 2, eds M. A. Paludi, C. A. Paludi Jr. and E. R. DeSouza (Santa Barbara, CA: Praeger/ABC-CLIO, 2011), 155–180.

περιπτώσεις ίσως να χρειαστεί να αφιερωθεί λίγο περισσότερος χρόνος για την εκπαίδευση και την καθοδήγησή του.

Σημαντικό είναι και το υπόλοιπο Προσωπικό να αποδεχτεί τα άτομα διαφορετικής προέλευσης, να τα κάνει να αισθανθούν άνετα και να τα βοηθήσει να ενσωματωθούν στο περιβάλλον της Βιβλιοθήκης. Πρέπει να αισθάνονται ότι είναι αξιοπρεπή, αξιοσέβαστα, πραγματικά αποδεκτά μέλη. Χρειάζεται οι υπόλοιποι υπάλληλοι να τους αποδεικνύουν έμπρακτα την κατανόηση και την υποστήριξή τους.¹²⁹

Επίσης, απαιτείται άμεση αντίδραση σε κάθε περίπτωση ρατσιστικής επίθεσης. Η σιωπή και η αδράνεια δεν αποτελούν λύση. Εξίσου λανθασμένη επιλογή είναι και το να ζητηθεί από το θύμα της επίθεσης να αντιδράσει ή να λύσει το πρόβλημα μόνο του. Η Rockquemore θεωρεί ότι η καλύτερη λύση είναι οι αυτόπτες μάρτυρες να αλλάξουν στάση και να εφαρμόσουν το μοντέλο Observe, Think, Feel and Desire (παρατηρώ, σκέφτομαι, αισθάνομαι και επιθυμώ), σύμφωνα με το οποίο οφείλουν να παρέμβουν περιγράφοντας με σαφήνεια τι παρατηρούν να συμβαίνει, τι σκέφτονται για το γεγονός, πώς αισθάνονται για την κατάσταση και τι επιθυμούν να συμβεί. Με αυτόν τον τρόπο στέλνουν ένα ξεκάθαρο μήνυμα και στον θύτη και στο θύμα της επίθεσης.¹³⁰ Επίσης, μπορούν να αξιοποιηθούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για θέματα όπως το #BlackLivesMatter και το #SayHerName.

Εδώ πρέπει να ενταχθεί και η απόρριψη κάθε διάκρισης σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή το φύλο. Οι προσλήψεις του Προσωπικού πρέπει να βασίζονται στα αντικειμενικά προσόντα και τις ικανότητες των υποψηφίων και να παραμένουν ανεπηρέαστες από προκαταλήψεις και αποκλεισμούς. Δεν θα πρέπει να τίθενται εμπόδια στην πρόσληψη λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφιφυλόφιλων, τρανς κτλ. υπαλλήλων λόγω της ιδιαιτερότητάς τους.

Οι άνθρωποι διαφορετικής προέλευσης έχουν συνηθίσει να αντιμετωπίζουν τον ρατσισμό σε πολλές διαστάσεις της ζωής τους. Από την άλλη πλευρά οι λευκοί έχουν μάθει να αποφεύγουν τις συζητήσεις σχετικά με τον ρατσισμό, γεγονός που συχνά οδηγεί σε αμυντική στάση, θυμό, φόβο και ενοχές.¹³¹ Επομένως, αυτοί που ανήκουν στην πλειοψηφία, όπως είναι οι λευκοί ή οι βιβλιοθηκονόμοι που δεν ανήκουν σε

¹²⁹ Isabel Espinal, Tonia Sutherland, and Charlotte Roh, “A Holistic Approach for Inclusive Librarianship: Decentering Whiteness in Our Profession” *Library Trends* 67, no. 1 (2018): 147-162.

¹³⁰ K. A. Rockquemore, “Allies and Microaggressions”, *Inside Higher Ed*, April 13, 2016. <https://bit.ly/3Utbiwp> (πρόσβαση 03.11.2022).

¹³¹ R. DiAngelo, “White Fragility”, *International Journal of Critical Pedagogy* 3, no. 3 (2011): 54–70.

κάποια άλλη μειονοτική ή φυλετική ομάδα, έχουν την ευθύνη να αναλάβουν ενεργό ρόλο ενάντια στον ρατσισμό μέσα από την προσπάθεια δημιουργίας ενός πιο φιλόξενου και συμπεριληπτικού περιβάλλοντος. Η προσπάθεια αυτή πρέπει να ξεκινήσει από την ανάδειξη των φυλετικών και των ρατσιστικών ζητημάτων και να συνεχιστεί μέσα από την ενημέρωση και την ανάληψη δράσης για την αντιμετώπιση του ρατσισμού στον χώρο των Βιβλιοθηκών.

Συμπεράσματα

Οι Βιβλιοθήκες διαρκώς υποχρεώνονται να επανεξετάσουν τις δυνατότητές τους, να επαναπροσδιορίσουν την αποστολή τους, την ταυτότητά τους, τα καθήκοντά τους και τις υπηρεσίες τους προς τον χρήστη.¹³² Βασική αρχή της λειτουργίας τους στα πλαίσια της παροχής υπηρεσιών κοινωνικής δικαιοσύνης και πρόνοιας αποτελεί η ισότιμη πρόσβαση στην πληροφορία.¹³³ Η πληροφοριακή δικαιοσύνη αφορά όχι μόνο την εγγυημένη πρόσβαση στην πληροφορία για όλους αλλά και το πώς να την εντοπίσουν, να την επεξεργαστούν, να την αφομοιώσουν και να τη χρησιμοποιήσουν.¹³⁴ Έτσι, οι Βιβλιοθήκες αισθάνονται ακόμη μεγαλύτερη ευθύνη να «ανακουφίσουν» την έλλειψη πληροφόρησης όσων βιώνουν την «πληροφοριακή ένδεια» (information poverty),¹³⁵ των «φτωχών της πληροφόρησης» (information poor).¹³⁶

Μια σύγχρονη Βιβλιοθήκη οφείλει να επενδύει στη δημιουργία ενός ασφαλούς και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλοντος για όλους. Έχει χρέος να υποστηρίζει τις αρχές της πολυμορφίας, της ισότητας και της συμπερίληψης.¹³⁷ Πρέπει να επιδιώκει τη δημιουργία και τη διασφάλιση ενός φιλόξενου περιβάλλοντος που προωθεί – και δεν αποκλείει - την ένταξη όλων των μελών της κοινότητας. Ένα τέτοιο συμπεριληπτικό περιβάλλον συμβάλλει στην υγεία της κοινότητας που υπηρετεί, ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας κοινότητας που συνεχώς αλλάζει και εξελίσσεται και αποτελεί προτεραιότητα της Βιβλιοθήκης τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον.

Οι Βιβλιοθήκες, προσπαθώντας να ανταποκριθούν στο αίτημα να λειτουργούν συμπεριληπτικά, αναλαμβάνουν την υποχρέωση να εξυπηρετούν χρήστες διαφορετικής προέλευσης, ηλικίας, κοινωνικής τάξης, μορφωτικού επιπέδου, κουλτούρας κτλ. Οι διαρκώς μεταβαλλόμενοι ρόλοι τους και η ευθύνη τους να ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαφορετικών κοινωνικών ομάδων και χρηστών προϋποθέτουν οργανωτικές αλλαγές. Αξιοποιώντας την πρόσβαση στις πιο πρόσφατες

¹³² H. H. A. Kay and B. Luyt, “Imagining the internet: learning and access to information in Singapore’s public libraries”, *Journal of Documentation* 66, no. 4 (2010): 475-490.

¹³³ J. Abdullahi, “Policy framework on social welfare information management and services for Nigerian public libraries”, *Library Management*, 36, no. 4/5 (2015): 281-288.

¹³⁴ P. Odasso, “The Social Inclusion Function of the School Library”, *School Libraries Worldwide* 13, no. 2 (2007): 18-31.

¹³⁵ J. Gehner, “Poverty, Poor People and Our Priorities”, *Reference & User Services Quarterly* 45, no. 2 (2005): 117-121.

¹³⁶ J. Haider and D. Bawden, “Conceptions of “information poverty” in LIS: a discourse analysis”, *Journal of Documentation* 63, no. 4 (2007): 534-557.

¹³⁷ K. Kulikauskienė, “The Concept of Socially Inclusive Library in Changing Society”, *Social Research* 42, no. 1 (2019): 67-78

πηγές πληροφόρησης και τις νέες τεχνολογίες, οι Βιβλιοθήκες μπορούν να αναπτύξουν καινοτομίες και υπηρεσίες, να εξασφαλίσουν προσβασιμότητα σε όλους τους χρήστες, να προβλέπουν και να προετοιμάζονται για τις μελλοντικές ανάγκες τους. Προκειμένου να επιτυγχάνεται ο στόχος αυτός, απαραίτητη είναι η συνεργασία με οργανισμούς που σχετίζονται με τη μάθηση, την απασχόληση, την κοινωνικοποίηση και τη συμπερίληψη.

Συνακόλουθα, η Βιβλιοθήκη του 21^{ου} αιώνα δεν πρέπει να αποκλείει κανέναν. Στα πλαίσια μιας «εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς» φιλοδοξεί να αποτελεί ένα φιλόξενο περιβάλλον το οποίο θα καλύπτει τις διαφορετικές πληροφοριακές, μορφωτικές, εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες όλων των χρηστών μέσα από μια ποικιλία υπηρεσιών και δραστηριοτήτων. Στόχος είναι χρήστες κάθε λαού, μειονοτικής ή άλλης ομάδας, χρώματος, θρησκευματος, κουλτούρας, ιδεολογίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, κοινωνικής τάξης, μορφωτικού επιπέδου, άτομα με αναπηρία να αισθάνονται άνετα στους χώρους της, να αξιοποιούν το έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό, τον ιστοχώρο και τις πηγές πληροφόρησης και να ικανοποιούν τις πληροφοριακές, ερευνητικές και μορφωτικές ανάγκες τους χωρίς περιορισμούς. Παράλληλα, η Βιβλιοθήκη οφείλει να αναλάβει εκπαιδευτικές δραστηριότητες, να συμβάλλει στη διαβίου μάθηση, τον πληροφοριακό γραμματισμό και την κοινωνικοποίησή τους μέσα από τη διοργάνωση διαλέξεων, ημερίδων, συνεδρίων, συναντήσεων για θέματα που αφορούν τα ενδιαφέροντα, τα προβλήματα και τις ανάγκες τους με απώτερο στόχο την ενσωμάτωση των αδύνατων, των περιθωριοποιημένων και των αποκλεισμένων. Καθοριστικής σημασίας για την επίτευξη των στόχων αυτών είναι η συνεργασία και η αρωγή κοινωνικών, εκπαιδευτικών, δημόσιων και ιδιωτικών, φορέων και οργανισμών. Για τον λόγο αυτό η Βιβλιοθήκη πρέπει να επιδιώξει τη διαρκή σύμπραξη και επικοινωνία μαζί τους, προκειμένου να γίνει εφικτός ο κοινός στόχος της συμπερίληψης, της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της ολόπλευρης καλλιέργειας των χρηστών.

Στη σημερινή εποχή οι βιβλιοθηκονόμοι αντιλαμβάνονται ότι η εργασία και η αποστολή τους ξεπερνά κατά πολύ τον παραδοσιακό ρόλο τους ή ακόμη και την καταλογογράφηση, την ψηφιοποίηση και τη μηχανοργάνωση. Έχουν αντιληφθεί ότι οι Βιβλιοθήκες αποτελούν κοινότητες με συγκεκριμένους σκοπούς. Πράγματι, οι Βιβλιοθήκες και οι βιβλιοθηκονόμοι ανυψώνουν την κοινωνία, προάγουν την

κοινότητα, μεταδίδουν και διατηρούν τον πολιτισμό οργανώνοντας την παγκόσμια γνώση.¹³⁸

---

¹³⁸ N. K. Maxwell, *Sacred stacks: The higher purpose of libraries and librarianship* (Chicago: American Library Association, 2006).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αγγελίδης, Παναγιώτης και Λούση Αβραμίδου. «Ανάπτυξη συμπεριληπτικής εκπαίδευσης μέσα από άτυπα περιβάλλοντα μάθησης». Στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης, 17-39. *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*. Αθήνα: Διάδραση, 2019.

Αγγελίδης, Παναγιώτης και Χριστίνα Χατζησωτηρίου, *Διαπολιτισμικός διάλογος στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Διάδραση, 2013.

Αγγελίδης, Παναγιώτης. «Η δραστικότητα των μικρών εσωτερικών δικτύων συνεργασίας για τη σχολική βελτίωση». Στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης, 93-118 Αθήνα: Διάδραση, 2019.

Παναγιώτης Αγγελίδης, «Η παιδαγωγική της παροχής ίσων ευκαιριών: Διδάγματα από τις εμπειρίες τεσσάρων έμπειρων εκπαιδευτικών», στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης, 41-66. Αθήνα: Διάδραση, 2019.

Αγγελίδης, Παναγιώτης. «Μορφές ηγεσίας που προωθούν τη συμπεριληπτική εκπαίδευση». Στο *Παιδαγωγικές της συμπερίληψης*, επιμ. Παναγιώτης Αγγελίδης, 67-92. Αθήνα: Διάδραση, 2019.

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, *Πολιτική για τη διαφορετικότητα και τη συμπερίληψη 2021-2025*, (2021), 3, <https://bit.ly/3DFxJrl> (πρόσβαση 13/10/2022).

Ζώνιου – Σιδέρη, Α. *Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2010.

Ματσαγγούρας, Ηλίας. *Θεωρία και πράξη διδασκαλίας, η σχολική τάξη: χώρος-ομάδα-πειθαρχία-μέθοδος*. Αθήνα: Γρηγόρη, 2008.

Παπαστάθης, Ιωάννης. *Προστασία Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2007.

Παγκόσμια Έκθεση Παρακολούθησης της Εκπαίδευσης, *Συμπερίληψη και εκπαίδευση: Όταν λέμε όλοι, εννοούμε όλοι* (Unesco: 2020), 7, <https://bit.ly/3E3YHKB> (πρόσβαση 13/10/2022).

«Πρόσβαση σε βιβλιοθήκες από άτομα με αναπηρίες – Κατάλογος ενεργειών». *Σειρά Επαγγελματικών Αναφορών της IFLA 89*, επιμ. Birgitta Irvall και Gyda Skat Nielsen, μετάφραση Λουκία Χρυσάφη. Χάγη, IFLA. 2005.

Συμεωνίδου, Σ. και Ε. Φτιάκα, *Εκπαίδευση για την ένταξη: από την έρευνα στη πράξη* (Αθήνα: Πεδίο, 2012), 129- 155.

Δημήτρης Στασινός, *Η ειδική εκπαίδευση 2020 plus – για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές* (Αθήνα: Παπαζήση, 2016)

Τσιμπιδάκη, Α. *Παιδί με ειδικές ανάγκες, οικογένεια και σχολείο- μία σχέση σε αλληλεπίδραση*. Αθήνα: Ατραπός, 2007.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Abdullahi, J. “Policy framework on social welfare information management and services for Nigerian public libraries”. *Library Management*, 36, no. 4/5 (2015): 281-288.

Adams, M. L. Bell and P. Griffin (eds). *Teaching for diversity and social justice. A sourcebook*. London: Routledge, 1997.

Adkins, D. and B. Bushman. “A Special Needs Approach A Study of How Libraries Can Start Programs for Children with Disabilities”. *Children and Libraries* (2015): 28–33.

Alabi, Jaena. “‘This Actually Happened’: An Analysis of Librarians’ Responses to a Survey about Racial Microaggressions”. *Journal of Library Administration* 55, no. 3 (2015): 179–191.

Alabi, Jaena. “From Hostile to Inclusive: Strategies for Improving the Racial Climate of Academic Libraries”. *Library Trends* 67, no. 1 (2018): 131-146.

American Library Association, “ALA code of ethics and bill of rights” (1939), <https://bit.ly/3T8QF7E> (πρόσβαση 30.10.2022)

Ainscow, Mel. “Reaching out to all learners: Some lessons from experience”. *School Effectiveness and School Improvement*, 11, no. 1 (2000): 1-19.

Ainscow, M., A. Dyson, S. Goldrick, K. Kerr C. Lennie, S. Miles, D. Muji and J. Skyrme, *Equality in education: New directions*. Manchester: Centre for Equity in Education, The University of Manchester, 2007.

Angelides, Panagiotis. “Patterns of inclusive education through the practices of student teachers”. *International Journal of Inclusive Education* 12, n. 3 (2008): 317-329

Angelides, Panagiotis & Constantinos Karras, *Equal opportunities in the classroom as they are provided by skilled teachers: A comparative study between Cyprus and Greece*, (2009)

Appleton, L. H. Hall, S. A. Duff and R. Raeside. “UK Public Library Roles and Value: A Focus Group Analysis”. *Journal of Librarianship and Information Science* 50, no. 3 (2018): 275–283.

Ball, P. “African American Male Library Administrators in Public and Academic Libraries”. *College & Research Libraries* 56, no. 6 (1995): 531–545.

Belger, Jane and Jacqueline Chelin. “The Inclusive Library: An investigation into provision for students with dyslexia within a sample group of academic libraries in England and Wales”. *Library and Information Research* 37, no. 115 (2013): 7-32.

Bhatt, R. “Theoretical Perspective of Change Management”. *International Journal of Research and Commerce Management* 8, no. 2 (2017): 34–36.

Booth T. & M. Ainscow (ed.). *From them to us: An international study of inclusion in education*. London: Routledge, 1998.

Bunic, S. “Libraries and the homeless: Experiences, challenges and opportunities - socio-economic background of homelessness in Croatia”. *Library Review* 62, no. 1/2 (2013). 34-42.

Carrillo E. and G. M. Gregory. “Change management in extremism: A case study”. *Journal of Access Services* 16, no. 1 (2019): 21–33.

Casselden, B. A. J. Pickard and J. McLeod. “The Challenges Facing Public Libraries in the Big Society: The Role of Volunteers, and the Issues That Surround Their Use in England”. *Journal of Librarianship and Information Science* 47, no. 3 (2015): 187–203.

Chandrashekar, Sambhavi and Nadia Caidi. “A Model for Inclusive Design of Digital Libraries”. Proceedings of the 7th ACM/IEEE-CS joint conference on Digital libraries (2007): 245-246.

Chaputula A. H. and P. M. Mapulanga. “Provision of Library Services to People with Disabilities in Malawi”. *South African Journal of Library and Information Science* 82, no. 2 (2017): 1–10.

Chiparausha, B. and F. Mavhunduse. “Re-positioning library and information services to cater for patrons with special needs: the Zimbabwe University Libraries perspective”. In *Proceedings of XXI Standing Conference of Eastern, Central and Southern Africa Library and Information Associations (SCECSAL XXI)*, edited by G. Chipeta, L. Malala, P. Mapulanga, A.W.C. Msiska, G. Salanje, 173-178. Malawi, 2014.

Clark, S. and E. MacCreaigh. *Library Services to the Incarcerated: Applying the Public Library Model to Correctional Facility Libraries*. Connecticut: Libraries Unlimited, 2006.

Copeland, C. "Library and information center accessibility: The differently-able patron's accessibility". *Technical Services Quarterly* 28 (2011): 223–241.

Cummings, J. "How Can We Fail?" The Texas State Library's Traveling Libraries and Bookmobiles, 1916-1966". *Libraries & the Cultural Record*, 44, no. 3(2009): 299.

Cunningham, Sojourna, Samantha Guss, and Jennifer Stout. "Challenging the 'Good Fit' Narrative: Creating Inclusive Recruitment Practices in Academic Libraries". In *Recasting the Narrative: The Proceedings of the ACRL 2019 Conference*, edited by Dawn M. Mueller, 12-21. Cleveland, Ohio: ACRL, 2019.

Currier, Brett D. and Tessa White. "Creating the Trans Inclusive Library". LIS Scholarship Archive, 2019) doi:10.31229/osf.io/re8gf

Curry, D. A. "Your Worries Ain't Like Mine: African American Librarians and the Pervasiveness of Racism, Prejudice and Discrimination in Academe". *Reference Librarian*, (1994): 45–46, 299–311.

Damasco, I. T. and D. Hodges. "Tenure and Promotion Experiences of Academic Librarians of Color". *College & Research Libraries* 73, no. 3 (2012): 279–301.

DiAngelo R. "White Fragility". *International Journal of Critical Pedagogy* 3, no. 3 (2011): 54–70.

Dierking, L. D. J. H. Falk, L. Rennie, D. Anderson & K. Ellenbogen. "Policy statement of the informal science education ad hoc committee". *Journal of Research in science Teaching* 40, n. 2 (2003): 108-111.

Espinal, Isabel, Tonia Sutherland, and Charlotte Roh. "A Holistic Approach for Inclusive Librarianship: Decentering Whiteness in Our Profession". *Library Trends* 67, no. 1 (2018): 147-162.

Ferguson, D. L. "International trends in inclusive education: the continuing challenge to teach each other and everyone". *European Journal of Special Needs Education* 23, n. 2 (2008): 109-120.

Ferguson, J. M. "High school students' attitudes toward inclusion of handicapped students in the regular education classroom". *The Educational Forum* 63, no. 2 (1999): 173-179.

Fishbein, H. D. *Peer prejudice and discrimination: Evolutionary, cultural, and developmental dynamics*. Boulder, CO: Westview, 1996.

Forest, M. "Towards an accessible academic library: using IFLA checklist". *IFLA Journal* 32, no. 1 (2006): 13-18.

Garry, C. P. "Selection or censorship? School librarians and LGBTQ resources". *School Libraries Worldwide* 21, no. 1 (2015): 73.

Gehner, J. "Poverty, Poor People and Our Priorities". *Reference & User Services Quarterly* 45, no. 2 (2005): 117-121.

Gibson, A. "Disability Support Services, Victoria University of Wellington". In *Improving the Quality of Library Services for Students with Disabilities*, 57–66. 2006.

Goodman, Ellen P. "Smart Cities" Meet "Anchor Institutions": the Case of Broadband and the Public Library". *Fordham Urban Law Journal* 41, no. 5 (2014): 1665–1694, <https://bit.ly/3WBJnMw> (πρόσβαση 30.10.2022)

Griffin, K. A., M. J. Pifer, J. R. Humphrey and A. M. Hazelwood. "(Re)Defining Departure: Exploring Black Professors' Experiences with and Responses to Racism and Racial Climate". *American Journal of Education* 117, no. 4 (2011): 495–526.

Griffin, K. L. "Pursuing Tenure and Promotion in the Academy: A Librarian's Cautionary Tale". *Negro Educational Review* 64, no. 1–4 (2013): 77–96.

Haider, J. and D. Bawden. "Conceptions of "information poverty" in LIS: a discourse analysis". *Journal of Documentation* 63, no. 4 (2007): 534-557.

Hall, P. A. "Yassuh! I's the Reference Librarian!". *American Libraries* 19, no. 10 (1988): 900–901.

Hankins, R. "Racial Realism or Foolish Optimism: An African American Muslim Woman in the Field". In *Where Are All the Librarians of Color? The Experiences of People of Color in Academia*, edited by R. Hankins and M. Juárez, 209–219. Sacramento, CA: Library Juice Press, 2016.

Haumba, E. N. and N. Kamusiime, "Promoting effective friendly information and service delivery to persons with disabilities in Uganda", in in *Proceedings of XXI Standing Conference of Eastern, Central and Southern Africa Library and Information Associations (SCECSAL XXI)*, edited by G. Chipeta, L. Malala, P. Mapulanga, A.W.C. Msiska, G. Salanje, 179-187. Malawi, 2014.

Hill, H. "Disability and accessibility in the library and information science literature: A content analysis". *Library & Information Science Research* 35 (2013): 137–142.

Holt, L. E. and G. E. Holt. *Public Library Services for the Poor: Doing All We Can*. Chicago: American Library Association, 2010.

Horrigan, John B *The Role of Libraries in Advancing Community Goals: An analysis of factors influencing local officials' responses in the ICMA/Aspen Institute/PLA Libraries Survey*. Technical Report. The Aspen Institute (Washington, DC: 2016), <https://bit.ly/2Id0HS4> (πρόσβαση 06.11.2022)

Irvall, B. and G. S. Nielsen. *Access to libraries for persons with disabilities: checklist International Federation of Library Association and Institutions, IFLA Report No 89*. The Hague: IFLA, 2005, <https://bit.ly/3WBDDfg> (πρόσβαση 30.10.2022)

Irwin B. and K. Silk. “Changing Stakeholder Expectations of Library Value”. *Public Library Quarterly* 38, no. 3 (2019): 320–330.

Jaeger, P. T., B. Wentz and J. C. Bertot. “Accessibility, inclusion and the roles of libraries”. In *Accessibility for persons with disabilities and the inclusive future of libraries, advances in librarianship*. eds B. Wentz, P. T. Jaeger and J. C. Bertot, 1-8. Bradford: Emerald Group Publishing Ltd, 2015.

Jayakumar, U. M. T. C. Howard, W. R. Allen and J. C. Han. “Racial Privilege in the Professoriate: An Exploration of Campus Climate, Retention, and Satisfaction”. *Journal of Higher Education* 80, no 5 (2009): 538–563.

Jerkov, Aleksandar, Adam Sofronijevic, and Dejana Kavaja Stanisic, “Smart and sustainable library: Information literacy hub of a new city”, *Communications in Computer and Information Science* 552 (2015): 350–359.

Juchnevič, L. “Šiuolaikiniai bibliotekos konceptai tinklaveikos visuomenėje: kontekstas irpožiūriai”. *Informacijos mokslai* 74 (2016): 95–114.

Kaeding, J. *Opening Access to Public Libraries for Children with Special Needs & their Families*. 2015. <https://bit.ly/3UdnKRi> (πρόσβαση 30.10.2022)

Kaeding, Joanne, Diane L. Velasquez and Deborah Price. “Public Libraries and Access for Children with Disabilities and Their Families: A Proposed Inclusive Library Model”. *Journal of the Australian Library and Information Association* 66, no. 2 (2017): 96-115.

Kaunda, N. and S. Chizwina. “Providing Access to Students with Print Disabilities: The Case of the North-West University in South Africa”. *Journal of Access Services* 16, no. 1 (2019): 6–20.

Kay, H. H. A. and B. Luyt. “Imagining the internet: learning and access to information in Singapore’s public libraries”. *Journal of Documentation* 66, no. 4 (2010): 475-490.

Kelleher, A. “Not just a place to sleep: homeless perspectives on libraries in central Michigan”. *Library Review*, 62, no. 1/2 (2013): 19-33.

Knapp, Christopher. “Creating Safe and Inclusive Spacing for LGBT2Q+ Youth in Public and School Libraries”. *Journal of Library Administration* 62, no. 6 (2022): 847–855.

Koh, D. “Music Catalog for Blind and Visually Impaired Patrons”. *Music Reference Services Quarterly* 22, no. 1-2 (2019): 30–41.

Koller, D. M. Le Pouesard and J. A. Rummens. “Defining Social Inclusion for Children with Disabilities: A Critical Literature Review”. *Children & society* 32 (2018): 1–13.

Kowalsky, M. and J. Woodruff. *Creating Inclusive Library Environments: a Planning Guide for Serving Patrons with Disabilities*. Chicago: ALA Editions, 2017.

Kulikauskienė, K. “The Concept of Socially Inclusive Library in Changing Society”. *Social Research* 42, no. 1 (2019): 67–78.

Kulikauskienė, Kristina and Laima Liukinevičienė. “The Theoretical Model of an Inclusive Library for People with Disabilities and its Practical Implementation”. *Izzivi prihodnosti / Challenges of the Future* 5, no. 2 (2020): 79-101.

Lafayette College Library. *The Libraries’ Role in promoting Diversity, Equity and Inclusion*. <https://bit.ly/3zJQFUU> (πρόσβαση 25/10/2022).

Lesneski, Traci Engel. “Process to Product: Inclusive Libraries by Design”. IFLA 2018 <https://bit.ly/3fHht0X> (πρόσβαση 31.10.2022).

Lester, J. Z. “Homonormativity in children’s literature: An intersectional analysis of queer-themed picture books”. *Journal of LGBT Youth* 11, (2014): 244–275.

Levin, M. and A. W. Martin. “The praxis of educating action researchers. The possibilities and obstacles in higher education”. *Action Research* 5, no. 3 (2007): 219-229.

Lloyd, P. “The Public Library as a Protective Factor: An Introduction to Library Social Work”. *Public Library Quarterly* 38, no. 1 (2019): 1–14.

Loreman, T. C. Earle, U. Sharma and Forlin, C.. “The development of an instrument for measuring pre-service teachers’ sentiments, attitudes, and concerns about inclusive education”. *International Journal Of Special Education* 22, no. 2 (2007): 150-159.

Major, B. and L. T. O’Brien. “The Social Psychology of Stigma”, *Annual Review of Psychology* 56 (2005): 393-421.

Majinge, R. M. and C. Stitwell. “Library services provision for people with visual impairments and in wheelchairs in academic libraries in Tanzania”. *South African Journal of Libraries and Information Science* 79, no. 2 (2013): 39-50.

Malemia, Lizzie. *Inclusive academic libraries in the 21st Century: a comparative study of Mzuzu University Library and St. John of God of Health Sciences Library in Mzuzu, Malawi*, <https://bit.ly/3DFxNaL> (πρόσβαση 30.10.2022)

Maxwell, N. K. *Sacred stacks: The higher purpose of libraries and librarianship*. Chicago: American Library Association, 2006.

McLaughlin, M. W. and J. E. Talbert. *Professional communities and the work of high school teaching*. Chicago: IL: University of Chicago Press, 2001.

Meincke Melo, Amanda and Joseane Giacomelli da Silva, “Online Digital Libraries at Universities: An Inclusive Proposal”. In *Universal Access in Human-Computer Interaction. Applications and Services for Quality of Life*, edited by Constantine Stephanidis and Margherita Antona, 372-381. Heidelberg Dordrecht London New York: Springer, 2013.

Mersand, Shannon, Mila Gascó, J. Ramon Gil-Garcia, G. Brian Burke, Miguel Figueroa and Megan Sutherland, “The role of public libraries in smart, inclusive, and connected communities: current and best practices” (2018), <https://bit.ly/3Te1m8W> πρόσβαση 06.11.2022)

Moisey, S. D. “The Inclusive Libraries Initiative: Enhancing the Access of Persons with Developmental Disabilities to Information and Communication Technology”. *The Developmental Disabilities Bulletin* 35, no.1-2 (2007): 56–71.

Mory, L., B. Wirtz, W. and V.Göttel. “Factors of internal corporate social responsibility and the effect on organizational commitment”. *The International Journal of Human Resource Management* 27, no. 13 (2016): 1393–1425.

Nadal, K. L. Y., K. E. Griffin, V. M. Vargas, M.-A. Issa, O. B. Lyons and M. Tobio. “Processes and Struggles with Racial Microaggressions from the White American Perspective: Recommendations for Workplace Settings”. In *Praeger Handbook on Understanding and Preventing Workplace Discrimination*. Edited by M. A. Paludi, C. A. Paludi Jr. and E. R. DeSouza, 155–180. Santa Barbara, CA: Praeger/ABC-CLIO, 2011.

Norton, Michael H. and Emily Dowdall. *Strengthening Networks, Sparking Change: Museums and Libraries as Community Catalysts*. 2016. 1–59, <https://bit.ly/3sZHJH0> (πρόσβαση 06.11.2022)

Nosakhere, A. S. “Serving with a Sense of Purpose: A Black Woman Librarian in Rural New Mexico.” In *Where Are All the Librarians of Color? The Experiences of People of Color in Academia*. Edited by R. Hankins and M. Juárez, 161–186. Sacramento, CA: Library Juice Press, 2016.

Odasso, P. “The Social Inclusion Function of the School Library”. *School Libraries Worldwide* 13, no. 2 (2007): 18-31.

Phiri, D. B.V. “Knowledge and information for persons with special needs: the case of the University of Malawi, Chancellor College”. In *Proceedings of XXI Standing Conference of Eastern, Central and Southern Africa Library and Information Associations (SCECSAL XXI)*, edited by G. Chipeta, L. Malala, P. Mapulanga, A.W.C. Msiska, G. Salanje, 197-199. Malawi, 2014.

Pionke, J. J. “Toward Holistic Accessibility Narratives from Functionally Diverse Patrons”. *Reference & User Services Quarterly* 57 no.1 (2017): 48–56.

Racelis, Aliza. “Library Services for the Poor: Theoretical Framework for Library Social Responsibility”. *Pedagogical Research* 3, no.2 (2018): 1–9.

Rendtorff, J. D. *Responsibility, Ethics and Legitimacy of Corporations*. Denmark: Copenhagen Business School Press, 2009.

Rockquemore, K. A. “Allies and Microaggressions”. *Inside Higher Ed*, April 13, 2016. <https://bit.ly/3Utbiwp> (πρόσβαση 03.11.2022).

Rudy, L. *Opening public libraries to people with autism*. 2013. <https://bit.ly/3DGZKPc> (πρόσβαση 02.11.2022)

Seyama, Lungile Goodness. “Information Seeking Behaviour of Students with Visual Impairments: A Case Study of University of Kwazulu Natal, Pietermaritzburg”. PhD diss., University of Kwazulu-Natal, Durban, 2009. <https://bit.ly/3V4bzGX> (πρόσβαση 02.11.2022)

Steck, A. K. and D. Perry. “Challenging heteronormativity: Creating a safe and inclusive environment for LGBTQ students”. *Journal of School Violence*, 17, no. 2 (2017): 231–236.

Sung, H. Y. M. Hepworth and G. Ragsdell. “Investigating Essential Elements of Community Engagement in Public Libraries: An Exploratory Qualitative Study”. *Journal of Librarianship and Information Science* 45, no. 3 (2012): 206–218.

Stroebe, W. and C. A. Insko, “Stereotype, prejudice and discrimination: Changing conceptions in theory and research”. In *Stereotyping and prejudice:*

Changing conceptions, edited by D. Bar-Tal, C. F. Graumann, A. W. Kmganski, and W. Stroebe, 3-34. New York: Springer-Verlag, 1989.

Tatum, B. D. “*Why Are All the Black Kids Sitting Together in the Cafeteria?*”: *And Other Conversations about Race*. New York: Basic Books, 2003.

United Nations, *Sustainable Development Goal 4* (2015), <https://bit.ly/3EdYV2> (πρόσβαση 30.10.2022)

Vimarlund, V. and M. Manzoor. “E-services for the Social Inclusion of People with Disabilities: A Literature Review”. *Technology and Disability* 29, no. 1-2 (2017): 15–33.

Waitolle, F. R. and A. J. Artiles. “A decade of professional development research for inclusive education a critical review and notes for a research program”. *Review of educational research* 83, no. 3 (2013): 319-356.

Welburn, William C. “Creating Inclusive Communities: Diversity and the Responses of Academic Libraries”. *Libraries and the Academy* 10, no. 3 (2010): 355-363.

Winnick, P. and H. H. Lyman. “Library Services to the Disadvantaged and Handicapped”. *ALA Bulletin*, 61, no. 9 (1967): 1065-1074.

Wyatt, D., S. Mcquire and D. Butt. “Libraries as Redistributive Technology: From Capacity to Culture in Queensland’s Public Library Network”. *New media & society* 20, no. 8 (2018): 2934–2953.

Young, D. W. “Creating Inclusive Library Environments: A Planning Guide for Serving Patrons with Disabilities”. *Technical Services Quarterly* 35, no.1 (2018): 131–132.

Zakarevičius, P. “Modernios organizacijos bruožai”. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 64 (2012): 135–145.